

บทที่ ๒

แนวคิดเรื่องอายุและการต่ออายุในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิดเรื่องอายุและการต่ออายุในคัมภีร์พุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วยคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกาและคัมภีร์วิชาการอื่นๆ ในพุทธศาสนาที่มีกล่าวถึงเรื่องอายุและการต่ออายุ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แนวคิดเรื่องอายุ

คำว่า อายุ มีปรากฏในหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และมีความสำคัญในฐานะที่เป็นสิ่งที่มนุษย์ล้วนปรารถนา คือ การอยากมีอายุยืนยาว อยากเกิดไม่อยากจะตาย หรืออยากมีชีวิตอยู่เป็นอมตะ ไม่มีการเกิดไม่มีการตาย ซึ่งสังคมอินเดียในยุคก่อนและสมัยพุทธกาลก็ถือว่าเป็น สังคมที่มีแก่นความคิดอยู่ที่การพยายามแสวงหา “อายุ” ที่ยืนยาว หรือความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือ การแสวงหาความเป็นอมตะของวิญญาณหรือชีวิตที่ไม่ต้องการตาย แต่อยากได้ชีวิตหรืออยากมีอายุยืนยาวเพื่อที่จะได้เสพสุขความสุขในโลกนี้ หรือโลกอื่น ๆ ที่ตนถือกำเนิดอยู่ให้ยาวนานที่สุด ดังนั้นอายุจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญสำหรับมนุษย์หรือสัตว์ในทุกภพภูมิ และเมื่ออายุมีความสำคัญดังกล่าวยุคผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรที่จะต้องมีการศึกษาและวางกรอบในการศึกษาเรื่องอายุไว้ตามลำดับขั้นนี้เพื่อที่จะได้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

๒.๑.๑ ความหมายของคำว่าอายุ

คำว่า อายุ หมายถึง เวลาที่ดำรงชีวิตอยู่ เวลาชั่วชีวิตหนึ่งช่วงเวลานับตั้งแต่เกิดมา^๑ หรือมีมาจนถึงเวลาที่กล่าวถึง หรือหมายถึง การมีชีวิตอยู่ในโลกนี้จนถึงวันตาย ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อายุขัย คือช่วงมีชีวิตอยู่หากเมื่อตายไปแล้วก็เรียกว่า สิ้นอายุขัย^๒ รวมความแล้วคำว่า อายุ ก็มี ความหมายเช่นเดียวกับคำว่า(๑) ชีวิต หมายถึง การเป็นอยู่หรือดำรงชีวิตอยู่ได้เพราะเมื่อมนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ก็หมายความว่า มนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตนั้นเป็นผู้ที่มีอายุ (๒) การเกิด เพราะคำว่า การเกิดย่อมหมายถึง การได้มาซึ่งชีวิตและการได้มาซึ่งอายุ ดังนั้น คำว่าการเกิดก็ดี การมีชีวิตก็ดี ย่อมมีความหมายเดียวกันกับคำว่า อายุ ทั้งนี้ก็เพราะการเกิดถือว่าเป็นการเริ่มต้น ของการมีอายุ และการมีชีวิตก็เป็นการดำเนิน

^๑พระอุตรคณาธิการ(ชินวรินทร์ สระคำ)จำลอง สารพัตนิก, พจนานุกรม บาลี-ไทย(กรุงเทพมหานคร: เรื่องปัญญา ๒๕๓๘) หน้า ๘๖.

^๒สำนักราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒,(กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๖๗.

ไปของอายุ ซึ่งการมีอายุนั้นอีกนัยก็หมายถึงการมีชีวิตที่ยืนยาว หรือการมีอายุยืนยาวเท่าใดนั้นย่อมเป็นสิ่งที่สามารถบอกได้ว่า คนเรามีอายุยืนยาวได้มากเท่านั้น ดังนั้น หากเราจะนิยามความหมายของคำว่า อายุ ว่าหมายความว่าอย่างไรก็สามารถที่จะเทียบเคียงได้กับคำว่าชีวิตและการเกิดนั่นเอง

๒.๑.๒ ความสำคัญของอายุ

อายุนั้นมีความสำคัญสำหรับมนุษย์และสัตว์ทุกประเภท ซึ่งในคัมภีร์พระไตรปิฎกระบุว่าอายุเป็นหนึ่งในสิ่งที่มนุษย์ต้องการมากที่สุดในความต้องการหลักของมนุษย์ทั่วไป ๔ ประการ คือ(๑) อายุ ได้แก่การมีชีวิตอยู่ในโลกเพื่อสร้างความดีหรือเพื่อการเสวยสุขเรียกกันว่า กามโมคิ หรือผู้เกิดมาเพื่อบริโภคมกาม(๒) วรรณะ หมายถึงผิวพรรณ แต่ในสังคัมอินเดีย แล้วหมายถึงการเกิดในชนชั้นที่ดีหรือในตระกูลที่จัดอยู่ในวรรณะสูงเช่น พราหมณ์หรือกษัตริย์ เป็นต้น (๓) สุข ได้แก่ความสุขที่เป็นของชาวบ้านที่เรียกว่า โลกียสุขซึ่งแบ่งเป็น ๒ ประการคือ สุขของชาวโลกหรือสุขบนโลกมนุษย์และสุขของเทพเจ้าหรือสุขบนโลกสวรรค์นอกจากนั้นก็มีความสุขที่ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุเรียกว่า สุขคือความหลุดพ้นเป็นโลกุตระสุข (๔) ยศ ได้แก่ตำแหน่ง หรือความมีเกียรติยศ ชื่อเสียงในสังคัมเป็นที่ยอมรับของคนในสังคัม(๕) สวรรค์^๓ ได้แก่การได้ไปเกิดบนโลกสวรรค์หรือโลกของเทพเจ้าที่เชื่อกันว่า เป็นดินแดนที่มีแต่ความสุข อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงความสำคัญของอายุเราอาจจะพิจารณาได้ดังนี้ (๑) อายุมีความสำคัญในฐานะของการมีชีวิต มนุษย์หรือสัตว์ที่เกิดมาในภพภูมิที่เป็นสุขโดยมากจะไม่มี ความปรารถนาที่จะยุติการได้มีโอกาสเสพความสุขจากการมีชีวิตนั้น เพราะชีวิตที่เกิดมาย่อมมีทั้งสุขและทุกข์ แต่ถึงกระนั้นผู้ที่เกิดมาก็ย่อมจะปรารถนาเฉพาะความสุขดังพุทธพจน์ที่ว่า สัตว์ทุกประเภทล้วนรักสุขเกลียดทุกข์อยากเกิดไม่อยากตาย^๔ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การอยากมีอายุยืนยาว ไม่อยากตายเพราะการตายถือว่าเป็นการยุติลงของการมีชีวิตหรืออายุ ดังนั้น มนุษย์จึงมีความปรารถนาความมีอายุหรือการมีชีวิตที่ยืนยาว(๒) อายุมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นฐานของการเสพเสวยความสุข ความสำคัญอีกประการหนึ่งของอายุก็คือ การมีชีวิตหรือมีอายุเท่ากับเป็นโชคหรือลาภอันประเสริฐของมนุษย์หรือสัตว์ ในฐานะที่มนุษย์หรือสัตว์สามารถใช้ความมีอายุนี้นี้ไปเพื่อการเสพเสวยความสุขได้ทุกประเภททั้งความสุขที่อิงอามิสและไม่อิงอามิส หรือความสุขแบบชาวโลก เช่น การเสพเสวยกามคุณทางตาหู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นต้น ที่สุดแม้สิ่งนั้นจะเรียกว่า กามสุข ก็เป็นสิ่งที่มนุษย์พึงปรารถนาดังนั้น ความสุขทุกประเภทจึงเกิดมีได้ในช่วงที่มีชีวิตหรือมีอายุ เหตุดังกล่าวจึงทำให้มนุษย์มีความปรารถนาในเรื่องของอายุ และปรารถนาที่จะเป็นอยู่ให้ยาวนานเพื่อจุดมุ่งหมายก็คือการเสพเสวยความสุขนั่นเอง(๓) อายุมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นฐานของการทำความดี สำหรับความสำคัญของการมีอายุอีกประการหนึ่งก็คือ การที่มนุษย์หรือสัตว์เมื่อเกิดมาแล้วหรือเมื่อมีอายุย่อมจะได้ลาภอันประเสริฐอีกประการหนึ่งก็คือ

^๓อง . ปญจก-ฉก.อ.(ไทย) ๓/๙๘.

^๔ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๖๓/๑๒๑.

การได้มีโอกาสในการกระทำความดีด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา หรือการกระทำความดีในเรื่องของการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อการบรรลุธรรมในขั้นสูงก็สามารถที่จะทำได้ในขณะที่มีชีวิตอยู่

๒.๑.๓ บ่อเกิดของอายุ

บ่อเกิดของอายุมีแหล่งที่มาเดียวกันกับการเกิดและการมีชีวิตของมนุษย์เพราะการเกิดและการมีชีวิตนั้นก็คือบ่อเกิดของอายุนั่นเอง ซึ่งผู้วิจัยจะได้ประมวลมาดังนี้

๒.๑.๓.๑ บ่อเกิดของอายุตามแนวจากอัครัญสูตร สำหรับการอธิบายในพระสูตรนี้ พระพุทธศาสนามุ่งอธิบายให้เห็นว่า มนุษย์เกิดมาจากกระบวนการวิวัฒนาการ หรือกระบวนการทางด้านวิวัฒนาการเป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดมีอายุของมนุษย์ขึ้นโดยในคัมภีร์ได้อธิบายว่า มนุษย์ทุกคนมีบรรพบุรุษเดิมมาจากต้นเค้าเดียวกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะอยู่ในวาระใด ชีวิตยุคแรก ๆ นั้น จูติมาจากอภัสสรพรหม ยังไม่มีเพศ มีปกติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง และสัญจรไปในอากาศ ในสมัยนั้นตั้งแต่ตอนต้นแห่งวิวิธกัป คือ ช่วงที่โลกกลับก่อตัวขึ้นใหม่ เริ่มจากสภาพที่เป็นน้ำแผ่เต็มอวกาศอันกว้างว่างเปล่า ไม่มีดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดวงดาวใด ๆ จักรวาลทั้งสิ้นยังเป็นน้ำ มีตมมมองไม่เห็นอะไร ไม่มีกลางวันกลางคืนทั่วบริเวณมืดมิด โลกค่อย ๆ แข็งตัวขึ้น มีพืชพรรณเกิดขึ้นตามลำดับ คือ จัวันดิน ซึ่งมีสีเหมือนเนยใส หรือ เนยข้น มีกลิ่นและรสเหมือนน้ำผึ้ง ลอยอยู่บนผิวน้ำ สัตว์ผู้หนึ่งมีความโลภความอยากรู้และสงสัยอยากทดลอง จึงเอานิ้วมือจุ่มจัวันดินที่เวลานั้นขึ้นมาชิมดู เกิดความพอใจและติดใจในรสชาติของจัวันดิน เพราะมีความอร่อยมากกว่าปกติเป็นไหนๆ เกิดความอยากทวีคูณขึ้น และสัตว์อื่นๆ ต่างพากันทำตาม เมื่อมีความอยากมากเข้า การใช้นิ้วจุ่มกินไม่ทันใจเสียแล้ว จึงปั้นเป็นคำ ๆ บริโภคกัน จากการทำดังกล่าว ปรากฏว่าแสงสว่างที่เคยมีในตัว ก็อันตรธานไปสัตว์โลกพวกนี้ จากที่เคยมีอาหารละเอียด แต่เพราะเปลี่ยนมาบริโภคจัวันดินนาน ๆ ร่างกายจึงเปลี่ยนแปลงมากขึ้น บางพวกมีผิวพรรณดี บางพวกมีผิวพรรณเลว จึงเกิดเหยียดผิวกันเพราะเหยียดผิวกัน จัวันดินจึงหายไป พวกเขาจึงเกิดความโหยหาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อจัวันดินหายไป จึงเกิดมีสะเก็ดดินที่มีสีกลิ่นและรสเหมือนจัวันดินทุกประการเกิดขึ้น สัตว์โลกพวกนี้จึงใช้สะเก็ดดินเป็นอาหารแทนจัวันดินที่หายไป เมื่อบริโภคสะเก็ดดินไปนาน ๆ ร่างกายได้เปลี่ยนแปลงมากขึ้น ผิวพรรณต่างกันมากขึ้น การเหยียดผิวกันก็รุนแรงขึ้น ทำให้สะเก็ดดินหายไป พวกสัตว์โลกได้เกิดความรู้สึกโหยหาขึ้นอีกสะเก็ดดินอันตรธานหมดไปอีก จึงเกิดเครื่องดินขึ้นมาแทน พวกเขาก็ใช้เครื่องดินเป็นอาหารแทนสะเก็ดดินที่หายไป และเมื่อบริโภคไปนาน ๆ จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายมากขึ้นการเหยียดผิวก็ยังรุนแรงขึ้น จนเครื่องดินหายไป พวกเขากลับรู้สึกโหยหาต่อไปอีกโดยนัยเดียวกันนั่นเอง เครื่องดินที่ว่ามานี้ก็หมดไป ข้าวสาลี(เกิดเอง) เกิดขึ้น พวกเขาก็ใช้ข้าวสาลีนี้เป็นอาหารแทน ข้าวสาลีที่ว่านี้ มีลักษณะพิเศษคือ ไม่ต้องหุงต้มด้วยไฟนไฟ บริโภคได้เลย มีแต่เมล็ด ข้าวสาลีไม่มีกลีบ ไม่มีราและไม่มีเปลือกห่อหุ้ม มีแต่เมล็ดข้าวสาลีล้วน ๆ มีกลิ่นหอม ข้าวสาลีที่ถูกเก็บมาบริโภคตอนเย็น พอถึงตอนเช้าก็งอกขึ้นสูงดังเดิม ที่เก็บมาบริโภคตอนเช้าพอถึงตอนเย็นก็กลับ

งอกสุกเช่นเดิมอีก และเมื่อบริโภคข้าวสาลีไปนาน ๆ จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายมากขึ้นมีการ
 ขับถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ จึงเกิดทวารเพื่อขับถ่าย มีความหยาบของร่างกายและผิวพรรณ คือเกิดอวัยวะ
 เพศชายและเพศหญิงขึ้น ทำให้เกิดลักษณะเป็นมนุษย์ผู้ชายและผู้หญิงเด่นชัด เมื่อคนต่างเพศเพ่งมองกัน
 จึงเกิดความรู้สึกทางเพศขึ้น และได้เสพเมถุนธรรมกัน การเสพเมถุนธรรมนี้ เขาถือว่าเป็นความชั่ว ฉะนั้น
 เมื่อเห็นผู้ใดเสพเมถุนธรรมกัน คนส่วนมากจะพากันขับไล่ออกไปจากหมู่ ต่อมาผู้นิยมเสพเมถุนธรรมจึง
 แยกตัวไปปลูกเรือนอยู่ เพื่อมิให้ผู้อื่นเห็นและได้กำเนิดบุตรออกมา^๕ จะเห็นได้ว่าบ่อ เกิดของการต่ออายุ
 ที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรมีที่มาจาก(๑) ความพยายามที่จะรักษาชีวิตอันเนื่องมาจากการถูกบีบคั้นด้วย
 ความทุกข์ที่เกิดมาจากกิเลสตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น โดยความอยากได้แก่ความหิวหรือความ
 ต้องการอาหารมาเพื่อบำบัดความหิวของตนเองและสังคม การที่มนุษย์เกิดความหิวแล้วย่อมแสวงหา
 อาหารมาบำบัดความทุกข์ของตนเองเมื่อหาอาหารมาบำบัดได้แล้วก็ย่อมที่จะก่อให้เกิดอายุคือการมีชีวิต
 ที่ยืนยาวต่อไปได้ ดังนั้น การต่ออายุในอัครคัมภีร์สูตรย่อมมีบ่อเกิดมาจากความพยายามที่จะรักษาชีวิต
 ของตนด้วยการบำบัดความอยาก ความหิวของตนเองและสังคม(๒) เมื่อมนุษย์มีการพัฒนาในด้านสังคม
 แล้วตามหลักฐานที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรระบุว่า มนุษย์ได้มีการเอารัดเอาเปรียบกันในด้านของการกักตุน
 อาหารคือข้าวสาลีจนเป็นเหตุทำให้เกิดการทำร้ายกันจนที่สุดแม้จะต้องสูญเสียชีวิตก็ยอม เมื่อเป็น
 เช่นนั้น ความทุกข์อันเนื่องมาจากความอยากของมนุษย์ก็เกิดขึ้น ในที่สุดมนุษย์ในสังคมก็ตกลงให้มีการ
 คัดเลือกคนที่มาทำหน้าที่จัดแบ่งทรัพยากรที่มีอยู่นั้นให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสังคม โดยได้ตั้งให้เป็น
 ราชาหรือ วาक्षตริยให้ทำหน้าที่ปกครอง และได้จัดแบ่งบุคคลออกเป็นกลุ่มตามความสามารถ เช่น
 แบ่งคนที่ชอบค้าขายเป็นกลุ่มแพทย์ แบ่งคนที่ทำหน้าที่เป็นคนรับใช้เป็นศูทร และแบ่งผู้ที่ทำหน้าที่
 ประกอบพิธีกรรมให้เป็นพราหมณ์ ซึ่งจุดเริ่มต้นของการตั้งตัวแทนมาบริหารจัดการกลุ่มเพื่อไม่ให้เกิด
 ปัญหาจากการทำร้ายกันจนกลายมาเป็นระบบสังคมที่เรียกว่า วรรณะ ๔ คือกษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์
 ศูทร นี่เองเป็นเหตุของการต่ออายุเพราะเมื่อสังคมมีการจัดกลุ่มบุคคลให้ทำหน้าที่ตามความสามารถนั้นก็
 ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนกันและกัน ไม่ทำร้ายกันจนถึงแก่ชีวิต ในกรณีนี้เชื่อ ว่าเป็นการต่ออายุให้กับ
 คนในสังคมอย่างหนึ่ง ดังนั้น การต่ออายุในอัครคัมภีร์สูตรประการที่สองก็คือการจัดระบบสังคมให้สมดุล(๓)
 ในเมื่อมีการตั้งหรือจัดแบ่งบุคคลออกเป็นกลุ่มเพื่อให้ทำหน้าที่ตามความถนัดเป็น ๔ กลุ่มแล้วต่อมา
 เฉพาะพราหมณ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในเรื่องของการประกอบพิธีกรรมก็ได้ใช้ความสามารถ
 ของตนในการประกอบพิธีกรรมเพื่อที่จะก่อให้เกิดความสุขให้กับผู้คนในสังคมได้ ดังนั้น พราหมณ์
 ทั้งหลายจึงอ้างว่าเหตุที่ก่อให้เกิดทุกข์กับผู้คนในสังคมจนเป็นเหตุทำให้อายุสั้นมาจากเหตุแห่งโชคดีและ
 โชคร้ายตามอำนาจของเทพเจ้าบ้าง ดวงดาวบ้าง การที่จะหลุดพ้นจากเคราะห์ดังกล่าวจะต้องประกอบ

^๕ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๑๑/๖๘-๘๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๓๒/๘๓-๑๐๑.

พิธีกรรมเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ในที่สุดรูปแบบของการสะเดาะเคราะห์ตามมติของพราหมณ์จึงเกิดขึ้น และนี่ก็ถือว่าเป็นบ่อเกิดของการ

สะเดาะเคราะห์ตามมติของอัครสูตร

๒.๑.๓.๒ บ่อเกิดของอายุจากหลักการปฏิสนธิในทางพุทธศาสนา การอุบัติของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่ต้นเป็นไปตามหลักปฏิจาสุมุปาบาทเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยกันและกันตั้งแต่อดีตชาติ กระทั่งเกิดในครรภ์มารดาในปัจจุบันชาติ^๖ และองค์ประกอบที่ทำให้การอุบัติขึ้นแห่งชีวิตมนุษย์ในชาตินี้สมบูรณ์ได้นั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกัน การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มีระดู และคันธัพพะ^๗ ยังไม่ปรากฏการถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู แต่คันธัพพะยังไม่ปรากฏการถือกำเนิดในครรภ์ก็ยังมีไม่ได้ แต่เมื่อใด มารดาบิดาอยู่ร่วมกันมารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ เมื่อนั้นเพราะปัจจัย ๓ ประการประชุมพร้อมกันอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมีได้ มารดาเยอรักษาทารกในครรภ์นั้น ๙ เดือน บ้าง ๑๐เดือนบ้าง จึงคลอดทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นด้วยความกังวลใจมาก และเลี้ยงทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นซึ่งเกิดแล้วด้วยโลหิตของตนด้วยความห่วงใยมาก^๘ จะเห็นได้ว่า จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวกระบวนการของการเกิดในทางพระพุทธศาสนา องค์ประกอบสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ (๑) บิดามารดามีเพศสัมพันธ์กัน(๒) มารดาอยู่ในวัยที่ยังมีระดู(๓) มีคันธัพพะมาเกิดในครรภ์มารดา^๙ ในองค์ประกอบ ๓ ประการนี้การเกิดเป็นมนุษย์มีปรากฏขึ้นตั้งแต่จิตดวงแรกปรากฏในครรภ์มารดา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เกิดนับตั้งแต่จิตดวงแรก วิญญาณดวงแรกเกิดปรากฏขึ้นในครรภ์ของมารดา^{๑๐} ในพระวินัยกล่าวแสดงการกำเนิดที่จัดว่าเป็นมนุษย์ไว้ว่า กายมนุษย์ ได้แก่จิตดวงแรกเกิดคือวิญญาณดวงแรกปรากฏขึ้นในครรภ์มารดา จนถึงเวลาตาย อตภาพในระหว่างนี้ชื่อว่ากายมนุษย์^{๑๑} ซึ่งคำว่าคันธัพพะ ในอรรถกถา และ ฎีกา อธิบายว่า คือสัตว์ผู้ไปเกิด ซึ่งตอนนั้นถือได้ว่าอยู่ในภพก่อน วิญญาณ หรือ จิตสุดท้าย จะมุ่งหน้ามาสู่กำเนิดโดยมี คตินิมิตเป็นตัวนำ^{๑๒} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต)ได้เพิ่มคำอธิบายว่า เวลาคนจะตาย จะมีกรรมนิมิต ซึ่งเป็นภาพ

^๖คันธัพพะ ในที่นี้หมายถึงสัตว์ผู้จะมาเกิดในครรภ์นั้น(ปฏิสนธิวิญญาณ) ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๐๘/๒๑๘.

^๗ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘-๔๐๙/๔๔๓-๔๔๕.

^๘ม.ม. (บาลี) ๑๒/๔๐๘/๓๖๔, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓, ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๑๑/๓๙๗, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๑๑/๕๑๔.

^๙วิมพา(ไทย) ๔/๑๒๔/๑๙๑.

^{๑๐}วิมพา. (ไทย) ๑/๑๗๒/๑๔๑, ในระหว่างในที่นี้หมายถึงช่วงเวลาตั้งแต่ปฏิสนธิ(เกิด) จนถึงจุติ(ดับ) ที.ปา.อ. (บาลี) ๒๐๖/๑๑๕, ที .ปา.ฎีกา(บาลี) ๒๐๖/๑๓๕).

^{๑๑}ม.อ.(บาลี) ๒/๔๐๘/๒๑๘, วินย.ฎีกา(บาลี) ๒/๑๐/๒๐.

ของกรรม คือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ตนเคยทำไว้ในอดีตของชีวิตมาฉายให้เห็น พอกรรมนิมิตคือภาพตัวแทนของสิ่งที่ตนทำมา ผ่านไปแล้ว ก็มีคตินิมิต คือ ภาพของภพที่ตนจะไปเกิดปรากฏให้เห็น คตินิมิตที่ปรากฏนี้ก็จะเป็นไปตามกรรม ที่เป็นตัวนำไปให้เกิดกรรมนั้นแสดงออกโดยมีคตินิมิตเป็นเครื่องหมาย แล้วกรรมก็เป็นตัวชักพาไป วิญญาณเก่าดับไป วิญญาณ^{๑๒} ใหม่เกิดขึ้นสืบต่อกรรมที่สะสมไว้และวิญญาณนั้นชื่อว่า เป็นคันธัพพะ^{๑๓} สัตว์ที่เกิดในครรภ์มารดา มาในลักษณะเป็นวิญญาณ ซึ่งวิญญาณนี้เรียก “ปฏิสนธิวิญญาณ” ทำหน้าที่เชื่อมระหว่างภพที่จะเกิดใหม่เข้าปฏิสนธิในครรภ์มารดาในส่วนที่เล็กที่สุดคือมดลูก(ชลาพุชะ) ในมดลูกมี ไช้องมารดา ผสมกับน้ำเชื้อของบิดา จากนั้นจึงมีร่องรอยของความเป็นคนปรากฏ โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า“ปัญจสาขา” ปฏิสนธิวิญญาณที่ทำหน้าที่ปฏิสนธินี้เอง เมื่อปฏิสนธิแล้วก็ดับไปเป็นปัจจัยให้เกิดภวังควิญญาณ ดวงใหม่ซึ่งคอยทำหน้าที่สร้างและจัดระเบียบไข่ที่ผสมเชื่อมีร่องรอยความเป็นคนอยู่แล้วให้เจริญเติบโต วิวัฒนาการของการอุบัติขึ้นของมนุษย์ก็มีปรากฏในอินทกสูตร ซึ่งกล่าวไว้ว่าสมัยหนึ่งมียักษ์ชื่อ อินทกะ ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า สัตว์ที่ปฏิสนธิในท้องมารดาได้ร่างกายมาจากไหน กองกระดูกก็ได้มาจากไหน เข้าปฏิสนธิในท้องมารดาได้อย่างไร และการเป็นไปในท้องมารดาเป็นมาอย่างไรพระพุทธเจ้าจึงตรัสถึงการก่อกำเนิดมนุษย์ที่เจริญเติบโตอยู่ในครรภ์มารดาว่า“รูปนี้เบื้องต้นเกิดเป็น กลละ^{๑๔} คือ เป็นน้ำใส มีลักษณะเป็นเมือก เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเจริญเติบโต จากกลละเป็น อัพพุทะ^{๑๕} มีลักษณะเป็นเมือกขุ่นข้น จากอัพพุทะเป็น เปลี^{๑๖} มีลักษณะแดงบางระเรื่อ จากเปลีเป็น ฆนะ^{๑๗} มีลักษณะเป็นก้อนค่อย ๆ แข็งตัวขึ้น จากฆนะเป็น ปัญจสาขามีลักษณะเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม^{๑๘} คือ ปุ่มศีรษะ ๑ ปุ่ม ปุ่มแขน ๒ ปุ่ม ปุ่มขา ๒ ปุ่ม จากนั้นก็พัฒนาไปสู่การเป็นรูปร่างจนมี ผม ขน เล็บ เป็นต้นเกิดขึ้น มารดาของสัตว์ ในครรภ์บริโภคน้ำ นม ไข่ อย่างไร สัตว์ผู้อยู่

^{๑๒}วิญญาณ ในที่นี้หมายถึงปฏิสนธิวิญญาณ ที่เชื่อว่าอยู่ท่ามกลางระหว่างนามกับรูปนั้น เพราะวิญญาณเป็นตัวก่อปัจจัยให้เกิดรูปกับนาม(อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๖๑/๑๔๓).

^{๑๓}พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) , การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๙.

^{๑๔}กลละ หมายถึงรูปละเอียดยมีลักษณะกลมใส ขนาดเท่าหยดน้ำมันที่ติดอยู่บนขนแกะซึ่งเหลือจากการสับัด ๓ ครั้ง ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๔, ส.ฎีกา(บาลี) ๑/๒๓๕/๓๒๖.

^{๑๕}อัพพุทะ หมายถึงรูปละเอียดยที่เกิดถัดจากกลละนั้นไป ๗ วัน มีสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ มีลักษณะเหมือนติบกุเลา(ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๕, ส.ฎีกา(บาลี) ๑/๒๓๕/๓๒๖).

^{๑๖}เปลี หมายถึง ขันเนื้อเล็ก

^{๑๗}ฆนะ หมายถึง ก้อนเนื้อ

^{๑๘}ปุ่ม ๕ ปุ่ม หมายถึงในสัปดาห์ที่ ๕ เกิดเป็นปุ่ม ๕ ปุ่ม คือ แขน ๒ เท้า ๒ ศีรษะ ๑ ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๒๓๕/๒๘๕.

ในครรภ์มารดาก็เลี้ยงอืดภาพอยู่ด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น”^{๑๙} อรรถกถาสารัตถ์ปกาสินี ได้ขยายความว่า ระยะแรก เป็น กลละนั้น หมายความว่าสัตว์ที่เกิดในครรภ์มารดาอวัยวะทุกส่วนมิใช่เกิดพร้อมกันทีเดียว แท้จริงแล้ว ค่อย ๆ วิวัฒนาการขึ้นทีละน้อยตามลำดับ โดยระยะแรกอยู่ในสภาพเป็น “กลละ” ก่อน คำว่า กลละ คือ น้ำใสสะอาดที่ปฏิสนธิในท้องมารดา ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า จึงอุปมาเหมือน มีสีคล้ายเนยใส ขนาดเท่าหยาดน้ำม้นา ซึ่งติดอยู่ที่ปลายด้ายที่ทำจากขนแกะแรกเกิด ๓ เส้น^{๒๐} ฎีกาอภิธัมมัตถวินิ อธิบายเสริมว่า “กลละนั้น มีเค้าโครงของกายภาพอยู่ด้วยแล้ว ๓ อย่าง คือ กายทสกะ(โครงสร้างทางร่างกาย) วัตถุทสกะ(โครงสร้างทางสมอง) และ ภาวะทสกะ(โครงสร้างกำหนดเพศ) โครงสร้างทั้ง ๓ นี้ ปรากฏรวมอยู่แล้วในกลละ ส่วนกลละจะมีลักษณะเป็นก้อนกลมใสมีขนาดเท่าหยาดน้ำม้นา ซึ่งติดอยู่ที่ปลายขนแกะแรกเกิด ๑ เส้น^{๒๑} จากกลละมาเป็นอัพพุทะ คือ จากน้ำใสมาเป็นน้ำขุ่นข้น อรรถกถาอธิบายว่า ครั้นเป็นกลละ ได้ ๗ วัน กลละนั้นก็วิวัฒนาการ เป็นน้ำขุ่นข้น มีสีคล้ายน้ำล้างเนื้อ เรียก “อัพพุทะ” จากอัพพุทะมาเป็นเปสิ(จากน้ำขุ่นข้นมาเป็นขึ้นเนื้อ) อรรถกถาอธิบายว่า ครั้นเป็น อัพพุทะได้ ๗ วัน อัพพุทะนั้นก็วิวัฒนาการแข็งตัวเป็นขึ้นเนื้อสีแดงมีลักษณะคล้ายเนื้อแดงโม่บดจากเปสิมาเป็นขณะ(จากขึ้นเนื้อมาเป็นก้อนเนื้อ) อรรถกถาอธิบายว่า ครั้นเป็นขึ้นเนื้อได้ ๗ วัน ขึ้นเนื้อก็วิวัฒนาการแข็งขึ้นอีกเป็นก้อนเนื้อ ทรงกลมรีคล้ายไข่ไก่ในสัปดาห์ที่ ๕ นั้น ปัสก คือ ปุ่มสำหรับจะเกิดเป็นศีรษะ แขน ขา ย่อมปรากฏเพราะกรรมอรรถกถาอธิบายว่า ในสัปดาห์ที่ ๕ ที่ก้อนเนื้อนั้นก็เกิดปุ่ม ๕ ปุ่ม เรียกว่า “ปัญจสาขา” ปุ่ม ๕ ปุ่มนี้ภายใน ๗ วันนั้น ก็วิวัฒนาการขึ้นเป็นมือ ๒ ข้าง เท้า ๒ ข้าง และศีรษะ ในสัปดาห์ที่ ๖ เค้าโครงตาก็เกิด จากนั้น สัปดาห์ที่ ๗ เค้าโครงหู ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๘ เค้าโครงจมูก ก็เกิด สัปดาห์ที่ ๙ เค้าโครงลิ้น ก็เกิด รวมเวลาตั้งแต่แรกถือปฏิสนธิจนกระทั่งถึงเวลาเกิดอวัยวะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น ทั้งสิ้น ๙ สัปดาห์จากสัปดาห์ที่ ๙ ไปถึงสัปดาห์ที่ ๔๒ องค์กรพพต่าง ๆ เกิดขึ้น คือ ฌม ขน เล็บ ฟัน หนังเนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้อยู่ ใส่น้อย(อาหารใหม่ อาหารเก่า) ในขณะท้องคาพพต่าง ๆ เกิดขึ้นอยู่นั้น ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายก็เกิดขึ้นด้วยพร้อมกันดังนี้ส่วนที่เกิดเป็นของเหลว(อาโปธาตุ) ได้แก่ น้ำดี น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันทัน น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ ปัสสาวะส่วนที่เป็นพลังงาน(เตโชธาตุ) ได้แก่ ไฟธาตุทำร่างกายให้อบอุ่น ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพเป็นไฟย่อยอาหาร ไฟทำร่างกายให้ทรุดโทรม ไฟทำร่างกายให้กระวนกระวาย เช่น ร้อนใน เป็นต้นส่วนที่เป็นลม(วาโยธาตุ) ได้แก่ ลมพัดชานไป ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลง

^{๑๙} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๓๕/๒๔๘., ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๗.

^{๒๐} ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๘๐๓/๘๓.

^{๒๑} อภิ.วิ.อ.(บาลี) ๓๑/๒๕๗.

เบื่องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปมาตามตัว ซึ่งต่อไปจะแปรสภาพ และ เป็นลมหายใจ^{๒๒} ตามที่ปรากฏในอินทกสูตรที่ว่า มารดาบริโภคอาหารอย่างไร สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ก็เลี้ยงชีวิตด้วยอาหารอย่างนั้น ในครรภ์มารดา อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่า สัตว์ที่อยู่ในครรภ์มารดา บริโภคอาหารทางก้นสะดือ กล่าวคือ ก้นสะดือจะติดเป็นอันเดียวกับแผ่นท้องของมารดา ก้นสะดือนั้นมีลักษณะเป็นรูพรุนข้างใน เหมือนก้นบัว รสอาหารที่มารดากินเข้าไปแล้วจะแผ่ซ่านไป ทางก้นสะดือ สัตว์ในครรภ์ก็เลี้ยงตนเอง ด้วยรสอาหารนั้นวิวัฒนาการของสัตว์ที่อยู่ในครรภ์มารดา สัตว์ทั้งหลายที่ทำการมมาแตกต่างกัน บางคน ทำกรรมดี บำเพ็ญสมณะและวิปัสสนากรรมฐานมาตามสมควรเมื่อจะมาเกิดในครรภ์มารดาก็สามารถรู้ว่าจะไปเกิด ณ สถานที่ไหน เมื่อไร แม้การดำรงอยู่ในครรภ์มารดาและขณะที่คลอดออกมาก็สามารถรู้ได้เพราะกุศลกรรมที่ได้สั่งสมมาดี แต่บางคนไม่รู้เลยว่าตัวเองมาจากไหน จะไปเกิดเมื่อไร ที่ใด เพราะอาศัยคุณความดีที่ได้บำเพ็ญสั่งสมในอดีตชาติอันเป็นปัจจัยให้เกิดเป็นมนุษย์ติดเนื่องมาแต่อดีต พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสัมปสาทนียสูตรและสังคิติกสูตรไว้ดังนี้ ๑) สัตว์บางชนิดในโลกนี้ ไม่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์มารดา และ ขณะคลอดออกจากครรภ์มารดา ๒) สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์มารดา และขณะคลอดออกจากครรภ์มารดา ๓) สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา และขณะอยู่ในครรภ์มารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดออกจากครรภ์มารดา ๔) สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา ขณะอยู่ในครรภ์มารดาและ ขณะคลอดออกจากครรภ์มารดา^{๒๓} ดังนั้น มนุษย์ที่อยู่ในครรภ์มารดา ๔๒ สัปดาห์ หรือ ๑๐ เดือน หรือ ๒๙๔ วัน ซึ่งเป็นวิวัฒนาการการเกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่พร้อมจะออกมาสู่โลกต้องมีบุญบารมีสะสมมาต่างกันจึงจะรู้ที่มาที่ไปของตัวเองได้

จากคำอธิบายดังกล่าว จะพบว่าเมื่อพิจารณาในประเด็นเรื่องวิทยาศาสตร์ทางศาสนาตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็จะพบว่าการมีชีวิตหรือการมีอายุนั้นมีขึ้นได้จากวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์คือเกิดการผสมกันของน้ำเชื้อกับไข่ของมารดาและบิดาแล้วมีพัฒนาการการเกิดและเจริญเติบโตมาในครรภ์มารดาครบ ๙ เดือนก็คลอดออกมาเป็นมนุษย์ ซึ่งก็ถือว่าเป็นมารได้อายุหรือมีอายุอีกอย่างหนึ่ง

๒.๑.๓.๓ บ่อเกิดของอายุจากแนวคิดเรื่องกรรม สำหรับหลักการหรือแนวคิดที่จะสามารถอธิบายเรื่องบ่อเกิดของอายุในทางพระพุทธศาสนาได้อีกประการหนึ่งก็คือการพิจารณาจาก

^{๒๒}บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจนุปบาท กระบวนธรรมเพื่อความเข้าใจชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๓-๑๓๕.

^{๒๓}ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๔๗/๘๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๗/๑๐๗.

แนวคิดเรื่อง กรรม โดยคำว่า กรรม^{๒๔} นั้น หมายถึงการกระทำ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือเจตนาตัวเองเป็นกรรม ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า^{๒๕} “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่าเรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำการกรรมด้วยกาย วาจา ใจ” กรรมที่สมบูรณ์ประกอบด้วย กิเลส เจตนา การเคลื่อนไหวและเกิดผลสำเร็จ การกระทำใดๆ มากหรือน้อยก็ตาม กรรมกับผลของกรรม (วิบาก) จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น^{๒๖} ซึ่งตามหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นการให้ผลของกรรมจะเป็นไปตามกฎแห่งกรรม พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในฐานสูตรว่า^{๒๗} “เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิดมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยเราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น” ซึ่งการให้ผลของกรรมนั้นมีทั้งผลภายนอก คือ เป็นวัตถุหรือสิ่งสมมติ ในโลกธรรมทั้ง ๘ คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์ ซึ่งเป็นไปในทางรูปธรรมส่วนผลภายในจะเป็นในลักษณะของนามธรรมคือ ความบริสุทธิ์ผ่องใสของจิตใจที่เกิดจากการทำดี และความเศร้าหมองของจิตใจที่เกิดจากการทำชั่ว^{๒๘} กรรมนั้นสามารถให้ผลได้ทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อไป หลักกรรมมีความสัมพันธ์กับการตายคือ บุญหรือบาปที่บุคคลทำแล้ว จะติดตามผู้ทำอยู่เหมือนเงาตามตัว การเกิดในมนุษย์ภูมินี้ก็เช่นกันสืบเนื่องมาจากผลแห่งการสั่งสมความดีไว้ในอดีต ชื่อนี้เองที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสยืนยันถึงผลแห่งกรรมดี โดยตรัสถึงบุรพกุศลกรรมที่พระองค์ได้บำเพ็ญไว้ในอดีตชาติหลายภพหลายชาติจนกระทั่งถึงพระชาติสุดท้ายของพระองค์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน^{๒๙} ภพก่อน กำเนิดก่อน^{๓๐} ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์สมათานในกุศลธรรม^{๓๑} สมათานมั่นคงในกายสุจริต(ประพฤติชอบด้วยกาย) ในวาจสุจริต(ประพฤติชอบด้วยวาจา) ในมโนสุจริต(ประพฤติชอบด้วยใจ) ในการจำแนกทาน ในการสมათานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดา ในความเกื้อกูลบิดา ในความเกื้อกูลสมณะ ในความเกื้อกูลพราหมณ์ ในความประพฤติอ่อนน้อมต่อ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : เอส อา ฟรินต์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๘๔.

^{๒๕} อ.อุ.จก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^{๒๖} พระมหาวิเชษฐ ธีรวโร(ตอกรัก) “ การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

^{๒๗} อ.อุ.จก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๐.

^{๒๘} วุฑิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒-๑๔.

^{๒๙} ชาติก่อน ภพก่อน หมายถึงชาติที่เคยเกิดมาก่อน ที่.ป.อ. (บาลี) ๒๐๑/๑๐๘.

^{๓๐} กำเนิดก่อน หมายถึงที่อยู่อาศัยในชาติก่อน ที่.ป.อ. (บาลี) ๒๐๑/๑๐๘

^{๓๑} กุศลธรรม หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ที่.ป.อ. (บาลี) ๒๐๑/๑๐๘

ผู้ใหญ่ในตระกูลและในกุศลธรรมอันยิ่ง^{๓๒} อื่น ๆ อีก เพราะตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูนกรรมนั้น ทำกรรมนั้นให้ไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ครบจำเทวเหล่าอื่นในเทวโลกนั้นด้วยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โภภะทิพย์ จิตจาก เทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้^{๓๓} จึงได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกันขณะเหยียบลงพื้นฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ยกฝ่าพระบาทขึ้นก็ย่ำเสมอกัน ขณะจดฝ่าพระบาทลงทุกส่วนก็แตะพื้นพร้อมกัน^{๓๔} จากพระพุทธรูปนี้เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า วัฏฏะสงสารนั้นมีจริง ภพชาตินี้มีจริง ผลแห่งกรรมดีนั้นมีจริง ยิ่งอดีตได้กระทำกรรมดีไว้มากเพียงใดก็ย่อมส่งผล ต่อการเกิดในภพต่อไปให้มีความเพียบพร้อมบริบูรณ์มากยิ่งขึ้นเพียงนั้น การที่พระพุทธรูปเคียงพร้อมด้วยฐานะทั้ง ๑๐ ประการนั้นก็ด้วยกุศลกรรมที่ได้บำเพ็ญไว้ในอดีตทั้งสิ้น แม้การได้ลักษณะมหาบุรุษก็สืบเนื่องจากกุศลกรรมที่พระองค์บำเพ็ญมาการที่จะเกิดเป็นมนุษย์แล้วจะเพียบพร้อมด้วยสมบัติทั้งหลายตั้งแต่เกิดนั้นก็เนื่องมาจากผลแห่งกรรมที่ได้กระทำแล้วในอดีตทั้งสิ้น ดังนั้น กรรมจึงเป็นบ่อเกิดของอายุหรือการได้อัตถภาพหรืออายุนั้นย่อมได้มาจาก“กรรม” หรือการกระทำทั้งที่เป็นการกระทำดี(กุศลกรรม)และการกระทำชั่ว(อกุศลกรรม) เพราะเมื่อสัตว์ที่เกิดมาในโลกทำกรรมอันใดไว้เขาก็ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นรวมถึงกรรมนั้นเองย่อมให้“กำเนิด” หรือ“อายุ” แก่เขาในที่ๆ แตกต่างกันดังปรากฏในพระพุทธรูปว่าการฆ่าสัตว์(ปาณาติบาต) ย่อมอำนวยผลให้ผู้กระทำไปเกิดในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานในเปรตวิสัย วิบากของปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มีอายุน้อยแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ อทินนาทาน(การลักทรัพย์)วิบากอทินนาทานอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้เสื่อมโภคทรัพย์แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ กาเมสุมิฉฉาจาร(การประพฤติดินในกาม) วิบากกาเมสุมิฉฉาจารอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มีศัตรูและเป็นผู้มีเวรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ มุสาวาท(การพูดเท็จ) ฯลฯ วิบากมุสาวาทอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ถูกกล่าวด้วยคำไม่จริงแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ ปิสุณาวาจา(การพูดส่อเสียด) วิบากแห่งปิสุณาวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้แตกจากมิตรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ ผรุสวาจา(การพูดหยาบคาย) วิบากแห่งผรุสวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ได้ฟังเรื่องที่ไม่น่าพอใจแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ สัมผัสปลลาปะ(การพูดเพ้อเจ้อ) วิบากแห่งสัมผัสปลลาปะอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้มีวาจาที่ไม่น่าเชื่อถือแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย

^{๓๒} กุศลธรรมอันยิ่ง มีความหมายต่อไปนี้ คือ(๑) กามาวจรกุศล(๒) รูปาวจรกุศล(๓) อรูปาวจรกุศล(๔) สวากขารมียญาณ(๕) ปัจเจกโพธิญาณ(๖) สัพพัญญุตญาณ ในที่นี้หมายถึงสัพพัญญุตญาณ ที.ปา.อ. (บาลี) ๒๐๑/๑๑๐.

^{๓๓} มาสู่ความเป็นอย่างนี้ หมายถึงมาเกิดเป็นมนุษย์คือ เจ้าชายสิทธัตถะ.

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓-๑๖๔.

การดื่มสุราและเมรัย วิกิบทแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ เป็นผู้วิกลจริตแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์^{๓๕}

จากพระพุทธรูปดังกล่าวเราจะพบว่า “กรรม” นั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดอายุหรือการได้อัตตภาพในภพภูมิที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการเกิดเป็นมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน สัตว์นรกหรือว่าเป็นเทวดา มาร พรหม เป็นต้น การเกิดในที่นั้นเขาย่อมเป็นผู้ที่มีอายุที่แตกต่างกัน รวมถึงการมีรูปร่างที่แตกต่างกันไปตามอำนาจแห่งกรรมที่ตนเองได้สร้างนั้น เช่นพระพุทธรูปได้ตรัสว่า

“ มาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกันสุภมาณพ จึงทูลว่า ข้อความที่พระองค์แสดงนั้นย่อมนัก ขอให้พระองค์ทรงแสดงโดยพิสดาร เพื่อจะได้เข้าใจโดยแจ่มแจ้ง ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าได้ตรัสว่า (๑) บุคคลบางคน มีปกติฆ่าสัตว์ มีใจทารุณโหดร้าย เมื่อสิ้นชีพ ย่อมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีอายุสั้น(๒) บุคคลบางคน มีปกติเว้นจากการฆ่าสัตว์มีใจเอ็นดูกรุณาต่อสัตว์ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีอายุยืนสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน ด้วยประการฉะนี้^{๓๖} จากการกล่าวมานั้นเราจะพบว่าเมื่อพิจารณาจากหลักการเรื่องกรรมหรือหลักคำสอนเรื่องกรรม ย่อมทำให้เราทราบว่าจะจุดที่เป็นบ่อเกิดของ “อายุ” นั้น ย่อมมาจากกรรมหรือการกระทำที่เป็นไปทั้งที่เป็นกรรมดีและกรรมชั่ว โดยกรรมดีกรรมชั่วที่มนุษย์สร้างหรือทำไปนั้นย่อมก่อให้เกิดมาเป็นผู้ที่มีอายุยืนหรืออายุสั้นก็ได้ ดังนั้น บ่อเกิดของอายุประการหนึ่งก็คือนอกจากการกระทำหรือกรรม

นั่นเอง

๒.๑.๓.๔ จุดสิ้นสุดของอายุ เนื่องจากพระพุทธศาสนาเห็นว่าอายุเป็นช่วงเวลาที่มีมนุษย์เราเกิดมาแล้วมีชีวิตอยู่ซึ่งอายุนั้นเป็นสิ่งที่จะต้องมีที่สุดเป็นธรรมดา กล่าวคือเมื่อมีจุดเริ่ม ต้นของอายุก็คือการมีชีวิตแล้วในที่สุดก็จะพัฒนาไปถึงจุดสิ้นสุดหรือการหมดอายุหรืออายุหรือชีวิตอาจจะต้องถูกตัดรอนลงเป็นธรรมดาซึ่งเราเรียกจุดสิ้นสุดนี้ว่า “ความตาย” ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนาเห็นว่า อายุหรือชีวิตเป็นของน้อยดังปรากฏในพระพุทธรูปที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อายุของมนุษย์ทั้งหลายนี้น้อยนัก จำต้องไปสู่สัมปรายภพควรทำกุศลควรประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะไม่ตายไม่มี ภิกษุทั้งหลาย คนที่มีชีวิตอยู่ได้นานก็อยู่ได้เพียง ๑๐๐ ปี หรือจะอยู่เกินไปบ้างก็มีน้อย”^{๓๗} “มนุษย์ทั้งหลายมีอายุน้อยคนตีความดูหมิ่นอายุนั้น ควรทำตัวเหมือนคนที่ถูกไฟไหม้ศีรษะฉะนั้น ความตายที่จะมาไม่ถึงไม่มี”

^{๓๕} อิง. อรรถ. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑-๓๐๒.

^{๓๖} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๘๙-๒๙๗/๒๖๑-๒๖๘.ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๗/๓๔๙-๓๕๗.

^{๓๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๕/๑๘๔-๑๘๕.

“วันคืนล่วงไป ชีวิตดับไป อายุของสัตว์ทั้งหลายสิ้นไปเหมือนน้ำในแม่น้ำน้อยสิ้นไป ฉะนั้น”^{๓๘} “ภิกษุทั้งหลาย อายุของมนุษย์ทั้งหลายนี้ น้อยนัก จำต้องไปสู่สัมปรายภพควรทำกุศลควรประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะไม่ตายไม่มี ภิกษุทั้งหลาย คนที่มีชีวิตอยู่ได้นานก็อยู่ได้เพียง ๑๐๐ ปี หรือจะอยู่เกินไปบ้างก็มีน้อย”^{๓๙} “ภูเขายิ่งอันล้วนด้วยศิลา สูงเยี่ยมฟ้า ฟิงกลิ้งบดมาจากทิศทั้ง ๔ โดยรอบแม้ฉันทไคความแก่และความตายก็ฉันทนั้น ย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย คือ จะเป็นกษัตริย์หรือพราหมณ์หรือ แพศย์หรือศูทร คนจัณชาลหรือ คนเทษยะก็ตาม ย่อมไม่ละเว้นใครๆ ไว้ ย่อมย่ำยีทั่วทั้งหมดทีเดียว ไม่อาจชนะได้ด้วยมนต์ขลัง ด้วยการยุทธ์และไม่อาจชนะด้วยทรัพย์ฉะนี้” คำว่า ความตาย หรือการตายในทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่า ขณานัน เภโท(การแตกแห่งขันธ์ทั้งหลาย) หรือ กายสส เกทา(ความแตกแห่งร่างกาย) กเพรสส นิกุเโป(การทอดทิ้งซากศพ) หรือชีวิติ นิทรียสส อปุจเณโท (ความขาดอินทรีย์คือชีวิต) ซึ่งก็หมายถึงการสิ้นสุดชีวิตหรือการจบลงของช่วงระยะเวลาที่จะมีชีวิตอยู่นั่นเอง ส่วนพระสารีบุตรได้กล่าวถึงการตายว่าผู้ตายไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ทั้งสังขารคือลมหายใจเข้าออกก็ดับไป วิจิสังขารคือวิตกวิจารณ์หรือความตรึกความตรองก็ดับไปและจิตสังขาร(สัญญาและเวทนา) คือความกำหนดได้หมายรู้ หรือความรู้สึกรู้สีกก็หมดไป อายุก็สิ้นไอร้อน คือไฟที่เกิดแต่กรรมก็สงบ อินทรีย์ได้แก่ ตา หูจมูก ลิ้นกายก็แตกทำลายไป^{๔๐} ความสิ้นสุดของอายุนั้นหากพิจารณาจากหลักการที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเราจะพบว่ามียอยู่ ๓ ประการ คือ(๑) การสิ้นสุดของอายุอันเนื่องมาจากผลบุญกรรม ช่วงอายุถูกกำหนดมาว่าจะอยู่ได้กี่ปีเมื่ออยู่ครบกำหนดก็ต้องตายหรือช่วงการมีชีวิตก็จะสิ้นสุดลง(๒) การสิ้นสุดอายุเนื่องจากการทำกรรมแล้วกรรมมาตัดรอน(๓) การสิ้นสุดของอายุอันเนื่องมาจากอุบัติเหตุ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า เพราะที่เกิด แล้วต้องตายเป็นเที่ยงแท้ เพราะเหตุนี้สัตว์นี้ตั้งแต่กาลที่เกิดก็ย่อมเดินบ้ายหน้าต่อความตาย มิได้หวนกลับแม้สักหน้อยหนึ่ง เปรียบดังพระอาทิตย์ โผล่ขึ้นมาแล้วก็โคจรบ้ายหน้าต่อที่ตกไปทีเดียว มิได้หมุนกลับมาแม้สักหน้อยหนึ่ง^{๔๑} ในพระอภิธรรมมัตถกถาวิภาวินีฎีกาได้จำแนกสาเหตุของความตายหรือ มรณุปัตติไว้ ๔ ประการคือ^{๔๒} (๑) อายุขยมรณะ ตายเพราะสิ้นอายุ หมายถึง สัตว์ทั้งหลายต้องตายโดยสิ้นอายุ เพราะสัตว์ทุกชนิดย่อมจะมีชีวิตอยู่ภายในขอบเขตของอายุขัย สัตว์ทั้งหลายมีอายุมากบ้างน้อยบ้าง เมื่อผ่านพ้นวัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยกลางคนไปแล้วก็สู่วัยชรา จากแรกเริ่มชราค่อยๆ ไปหาชรามากที่สุด ทำายุที่สุดก็มีความเจ็บ

^{๓๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๖/๑๘๖.

^{๓๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๕/๑๘๔-๑๘๕.

^{๔๐} ม.ม.(ไทย)๑๒/๔๕๗/๓๒๔.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๕.

^{๔๒} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, อภิธัมมัตถกถาวิภาวินี และอภิธัมมัตถกถาวิภาวินี

และมีการสิ้นไปของอายุ เรียกว่าตายเพราะสิ้นอายุ“เมื่ออายุภาพของกรรมมีอยู่ ความตายก็ยังมิได้ เพราะความสิ้นไป แห่งอายุ ตามที่กำหนดไว้ในคตินั้นๆ ความตายอย่างนี้เรียกว่า ตายเพราะสิ้นอายุ”^{๔๓} พระพุทธเจ้า ทรงตรัสถึงอายุของมนุษย์ไว้ดังนี้“สาวกบริษัท ๔ ของเรานั้น มีอายุ ๑๐๐ ปี เป็นอยู่ได้ ๑๐๐ ปี เมื่อล่วง ๑๐๐ ปีก็จะพึงตาย”^{๔๔} หรือ“ภิกษุทั้งหลายปัจจุบันนี้ ผู้มีอายุยืนจะอยู่ได้ ๑๐๐ ปี น้อยกว่านั้นก็มี มากกว่านั้นก็มี”^{๔๕} (๒) ก็มักขมยมณะ ตายเพราะสิ้นกรรม หมายถึง การที่สัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาและเป็นไปต่างๆ นานา นั้นอาศัยกำลังของกรรมหล่อเลี้ยงหรือสนับสนุนไว้ หากหมดกำลังของกรรมเมื่อใดผู้นั้นก็จะถึงแก่การตาย“แม้ในส่วนเหลือแห่งอายุ ตามที่กำหนดไว้ในคตินั้นๆ ยังมีอยู่ และเมื่อความพรั่งพร้อมด้วยปัจจัย มีคติ และกาล เป็นต้น ยังมีอยู่ ความตายก็ยังมิได้ เพราะกรรมที่เป็นตัวยังให้เกิดในคตินั้นๆ และให้วิบากหมดสิ้นแล้ว ความตายอย่างนี้เรียกว่า ตายเพราะสิ้นกรรม”^{๔๖} (๓) อุภยักขมยมณะ ตายเพราะสิ้นอายุ และสิ้นกรรมทั้งสอง หมายความว่า บุคคลถึงแก่การตายด้วยเหตุทั้งสอง คือ สิ้นอายุ แก่เฒ่า อายุมาก ร่างกายก็หมดกำลังที่จะอยู่ต่อไปได้ทั้งกรรมที่สนับสนุนให้คงชีวิตอยู่ก็หมดลงด้วย“ความตายที่มีเพราะทั้ง ๒ อย่าง คือ อายุและกรรมสิ้นไปพร้อมๆ กัน เรียกว่า ตายเพราะสิ้นอายุและสิ้นกรรม”^{๔๗} (๔) อุปัจเจทกมรณะ ตายเพราะอุบัติเหตุ หมายถึงการตายของผู้มีอายุยังไม่ครบกำหนดหรือ ยังไม่ถึงอายุขัย และยังไม่สิ้นกรรม แต่ผู้นั้นมาเสียชีวิตลงก่อน ตายแบบปัจจุบันทันด่วนด้วยความประมาท ด้วยอุบัติเหตุต่างๆ แต่กระนั้นการตายในลักษณะนี้ ก็อาศัยกรรมในอดีตเป็นแรงส่งให้เกิดขึ้นได้เช่นกัน เพราะกรรม เข้าไปตัดรอน ขณะที่อายุและกรรมยังไม่ถึงกำหนด คือตายเพราะเหตุไม่ปกติคือ ถูกฆ่าตายบ้าง ฆ่าตัวตายบ้าง ประสบอุบัติเหตุบ้าง

จากที่กล่าวมาเราจะพบว่า ในทัศนะทางพระพุทธศาสนาถือว่า ความตาย คือจุดสิ้นสุดของชีวิตหรือของอายุ เมื่อเกิดมามีอายุแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตหรืออายุเมื่อดำเนินชีวิตไปได้ระยะหนึ่งก็จะก้าวไปถึงจุดสิ้นสุดของชีวิตที่เรียกกันว่าเป็นปลายทางของชีวิตมนุษย์หรือสัตว์ก็คือ ความตาย เมื่อความตายมาเยือนหรือมาถึงแล้วคำว่า อายุหรือชีวิตก็จะสิ้นสุดลง ความสั้นยาวของอายุนั้นขึ้นอยู่กับระยะเวลาของการดำเนินชีวิตเมื่อดำเนินชีวิตไปถึงที่สุดแล้วอายุก็จะสิ้นไปพร้อมกับความตาย

^{๔๓} พระธัมมปาลาจารย์ ผู้รจนา: ดร. บุญย นิลเกษ(เปรียญ) ผู้เรียบเรียง, มหัทศจรย...ความเป็นจริงแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๕๒), หน้า ๓๑.

^{๔๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๖๑/๑๖๕.

^{๔๕} อัง สดตก(ไทย) ๒๓/๗๔/๑๖๙.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

๒.๒ ประเภทอายุของสัตว์

สำหรับอายุหากพิจารณาจากกรอบแนวคิดเรื่องของภพภูมิหรือการเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ก็พบว่า สัตว์เมื่อเกิดแล้วจะต้องมีอายุหรือช่วงระยะเวลาที่มีชีวิตอยู่ สามารถที่จะแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ

๒.๒.๑ อายุของมนุษย์

สำหรับอายุของมนุษย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้อธิบายว่า มนุษย์ในยุคก่อนกับยุคปัจจุบันมีอายุไม่เท่ากัน หมายความว่า ตั้งแต่มีการถือกำเนิดมนุษย์ขึ้นมาในโลก ตามหลักฐานทางพระพุทธศาสนามีการกำหนดอายุมนุษย์ไว้แตกต่างกัน โดยเป็นการกำหนดตามยุคสมัยของพระพุทธเจ้านับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันมีอายุแตกต่างกันกล่าวคือในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน เช่น พระวิปัสสีพระพุทธเจ้า พระเสสสุพระพุทธเจ้า พระสิขีพระพุทธเจ้า พระกกุสันธพระพุทธเจ้า พระโกนาคมนพระพุทธเจ้า และพระกัสสปพระพุทธเจ้าล้วนเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่า พระพุทธองค์คือพระสมณโคตมพระพุทธเจ้า โดยพระพุทธองค์ทรงย้ำว่า ในยุคภททกัปนี้สมัยพระองค์พระพุทธเจ้ามีอายุเพียง ๑๐๐ ปี หรือเกินไปนิดหน่อย หมายความว่า สมัยนี้มนุษย์(หากเทียบจากอายุของพระพุทธเจ้า) มีอายุเฉลี่ยไม่เกิน ๑๐๐ ปีเท่านั้น ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสรับรองในเรื่องนี้ว่าพระวิปัสสี พุทธเจ้า มีพระชนมายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี พระสิขีพุทธเจ้า มีพระชนมายุประมาณ ๗๐,๐๐๐ ปี พระเวสสุพุทธเจ้า มีพระชนมายุประมาณ ๖๐,๐๐๐ ปี พระกกุสันธพุทธเจ้า มีพระชนมายุประมาณ ๕๐,๐๐๐ ปี พระโกนาคมนพุทธเจ้า มีพระชนมายุประมาณ ๓๐,๐๐๐ ปี พระกัสสปพุทธเจ้า มีพระชนมายุประมาณ ๒๐,๐๐๐ ปี บัดนี้ เรามีอายุเพียงเล็กน้อย ผู้ที่มีอายุยืนก็เพียง ๑๐๐ ปี หรือเกินไปอีกเล็กน้อย^{๔๘} นอกจากนั้นแล้วทรงได้ตรัสย้ำในเรื่องดังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่าในหมู่เทพนั้น มีเทวดามากมาย จำนวนหลายร้อย หลายพัน เข้ามาหาเรา ถึงที่อยู่ อภิวัตน์แล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ในภททกัปนี้เองบัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จ อุบัติขึ้นในโลก มีพระชาติเป็นกษัตริย์ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในตระกูลกษัตริย์ มีพระโคตรว่าโคตมะ มีพระชนมายุเพียงเล็กน้อย ผู้ที่มีอายุยืนก็เพียง ๑๐๐ ปี หรือเกินไปอีกเล็กน้อย^{๔๙} หรือทรงตรัสเพื่อให้มนุษย์เห็นคุณค่าของชีวิตหรืออายุอันเป็นการเน้นว่าในยุคของพระองค์อายุเฉลี่ยของมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่ยืนยาวจะมากน้อยก็ไม่เกิน ๑๐๐ ปี ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่าภิกษุทั้งหลาย อายุคนเรานี้สั้นนัก ชาติหน้ายังจะต้องไปเกิด กุศลควรสร้างไว้ พรหมจรรย์ควรประพฤติ ไม่มีใครเลยที่เกิดแล้วไม่ตาย ภิกษุทั้งหลาย คนใดอายุยืนคนนั้นจะอยู่ได้แค่ ๑๐๐ ปี หรือเกินกว่าบ้างก็เล็กน้อย ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้น และไม่รู้ได้ว่าจะตายลงเมื่อใด พระพุทธองค์ทรงเตือนให้รีบกระทำแต่กรรมดี และปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์เพราะนานหนาแล้ว

^{๔๘}ที.ม.(ไทย) ๑๐/๗/๓.

^{๔๙}ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๑/๕๒.

ที่เธอทั้งหลายได้ประสบกับความทุกข์ ในการตายของบิดามารดา บุตร ธิดา พี่น้องชายหญิงทั้งหลาย ก็ในขณะที่ประสบความทุกข์เช่นนั้น เธอทั้งหลายได้หลังน้ำตา ลงบนหนทางอันยาวนี้มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ทีเดียวน^{๕๐}

จากที่กล่าวมาจะพบว่าอายุของมนุษย์เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉลี่ยจะมีแค่ ๑๐๐ ปี จะเกินกว่านั้นเล็กน้อย ซึ่งคำว่า เกินไปอีกเล็กน้อย หมายถึงในยุคนี้อายุโดยประมาณ ๑๐๐ ปี แต่ก็อาจจะมีผู้ที่มีอายุเกินกว่านั้นได้ เช่น พระมหากัสสปะ พระอานนท์ พระนางมหาปชาบดีโคตรมี นางวิสาขา พราหมณ์โปกรสาตี พราหมณ์พรหมายุ พราหมณ์เสละพราหมณ์พาวรี ที่มีอายุ ๑๒๐ ปี ส่วนพระอนรุทธะมีอายุ ๑๕๐ ปี พระพากุละมีอายุ ๑๖๐ ปี เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะในยุคของพระพุทธศาสนานี้มนุษย์จะมีอายุน้อย

๒.๒.๒ อายุของเทวดา

จากการศึกษามาพบว่า อายุของมนุษย์ที่ปรากฏในคัมภีร์จะไม่เกินหนึ่งร้อยปี ส่วนเทวดานั้นถือว่า เป็นสัตว์ที่เกิดในภูมิอันเป็นทิพย์ย่อมเป็นธรรมดาที่เทวดาจะต้องมีอายุยืนกว่ามนุษย์ซึ่งเทวดาก็เช่นเดียวกับมนุษย์มีเกิดมีตาย ช่วงเวลาที่มีการดำรงอยู่จากเกิดถึงตายจึงเรียกว่า“อายุ” ถ้าจะเปรียบเทียบความสุขระหว่างมนุษย์กับเทวดา แน่แน่นอนว่า เทวดาย่อมมีความสุขมากกว่ามนุษย์หลายเท่าหรือไม่อาจเปรียบเทียบกันได้เลย อายุของเทวดาก็เช่นเดียวกันเมื่อเปรียบเทียบกับอายุของมนุษย์แล้วจะเห็นได้ว่า อายุของเทวดามีมากกว่าอายุของมนุษย์หลายเท่า หรือจะเรียกว่า สุขทิพย์ อายุทิพย์ ก็ได้ หลักฐานในเรื่องนี้จะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ ที่ปรากฏ ใน อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต ว่าวิสาขา ๕๐ ปี มนุษย์เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของเทวดาชั้นจาตุมหาราช ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็นเดือนหนึ่ง ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็นปีหนึ่ง ๕๐๐ ปีโดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นจาตุมหาราช ดูก่อนวิสาขา ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นหญิงหรือชายก็ตามเข้าอยู่อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการแล้ว เมื่อตายไปพึงเข้าถึงความ เป็นสหายแห่งเทวดาชั้นจาตุมหาราชนี้เป็นฐานะที่จะมีได้เราหมายเอาข้อนี้จึงกล่าวว่า ดูก่อนวิสาขาราชสมบัติมนุษย์เป็นเหมือนของคนกำพร้าว เมื่อเทียบกับสุขอันเป็นทิพย์ดูก่อนวิสาขา ๑๐๐ ปี มนุษย์ ฯลฯ ดูก่อนวิสาขา ๒๐๐ ปี มนุษย์ ฯลฯ ดูก่อนวิสาขา ๔๐๐ ปี มนุษย์ ฯลฯ ดูก่อนวิสาขา ๘๐๐ ปี มนุษย์ ฯลฯ วิสาขา ๑๖๐๐ ปี มนุษย์ เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็นเดือนหนึ่ง ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้น เป็นปีหนึ่ง ๑๖๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ดูก่อนวิสาขา ข้อที่บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นหญิงหรือชายก็ตามเข้าอยู่ในอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการแล้ว เมื่อตายไปพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ นี้เป็นพื้นฐานที่จะมีได้ ดูก่อนวิสาขาเราหมายความว่าเอาข้อนี้จึงกล่าว

^{๕๐} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๖-๓๗/๑๙๑-๑๙๕.

ว่า ราชสมบัติมนุษย์เป็นเหมือนของคนกำพร้า เมื่อเทียบกับสุขอันเป็นทิพย์^{๕๑} อย่างไรก็ตาม อายุของเทวดาเมื่อคำนวณออกมาเป็นตัวเลขจึงจะพอทำได้ แต่ก็ทำให้การนับเทียบวันเดือนปีของมนุษย์มากมายนัก จึงกำหนดเป็นปีทิพย์ของอายุขัยของเทวดาจะพียงนับเป็นกัปหรือ กัปปี^{๕๒} เป็นเครื่องกำหนดอายุของพรหม ๕๐๐ ปีทิพย์ เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ๑,๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๒,๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นยามา ๔,๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นดุสิต ๘,๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นนิมมานรดี ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เศษ ๑ ส่วน ๓ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นพรหมปารีสัชชา เศษ ๑ ส่วน ๒ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นพรหมบุโรหิตา ๑ กัปเป็นกำหนดอายุของเทวดาชั้นมหาพรหมา ๒ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นปริตรตาภา ๔ กัปเป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นอัปมาณาภา ๘ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นอาภัสสรา ๑๖ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นปริตตสุภา ๓๒ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นสุภิกินหา ๕๐๐ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นเวฬุผลา ๕๐๐ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นอัสสณัฐ ๑,๐๐๐ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นอวิหา ๒,๐๐๐ กัปเป็นกำหนดอายุของเทวดาชั้น อดิตปา ๔,๐๐๐ กัปเป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นสุทิสสา ๘,๐๐๐ กัปเป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นสุทิสสี ๑๖,๐๐๐ กัปเป็นกำหนดอายุของเทวดาชั้นอนิรุทธา ๒๐,๐๐๐ กัป เป็น กำหนดอายุ ของเทวดาชั้น อากาสาณัญญาตนะ ๔๐,๐๐๐ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นวิญญานัญญาตนะ ๖๐,๐๐๐ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นอาภิญญัญญาตนะ ๘๐,๐๐๐ กัป เป็นกำหนดอายุ ของเทวดาชั้นเนวสัญญานาสัญญาตนะ^{๕๓} อย่างไรก็ตาม การที่นำคำว่า“กัป” มาใช้กับพรหมก็เพราะพรหมเป็นผู้ที่มีอายุยืนยาวนาน จนกระทั่งแม้แต่พรหมเองก็ไม่สามารถที่จะกำหนดกาลอายุขัยของตนเองได้ พรหมบางคนถึงกับเข้าใจเอาเองว่าการเป็นพรหมไม่ต้องจุติอีก มีความเป็นอยู่ชั่วนิรันดร์เที่ยงแท้ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก นั่นอาจเป็นเพราะพรหมไม่ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงด้วย กาลเวลาอันยาวนานเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างช้ายากกับการกำหนดรู้ สมดังเรื่องราวที่ปรากฏในพกสูตร ที่พกพรหมทูลกับพระพุทธเจ้าว่าข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ กิฐานะแห่งพรหมนี้ เที่ยง ยั่งยืน ติดต่อกัน คงที่มีความไม่เคลื่อน

^{๕๑} อิง.อภฺรฐก. ๒๓/๑๓๓/๒๓๒.

^{๕๒} กัป หรือ กัลป์ ได้เป็นระยะเวลายาวนานเหลือเกิน ที่กำหนดว่าโลกคือ สากลจักรวาลประลัยครั้งหนึ่ง(ศาสนาฮินดูว่าเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของพระพรหม) ทำนให้เข้าใจด้วยอุปมาว่าเปรียบเหมือนมีภูเขาเตี้ยลำนกวางยาว สูง ด้านละ ๑ โยชน์ ทุก ๑๐๐ ปีมีคนนำผ้าเนื้อละเอียดอย่างดีมาลูบครั้งหนึ่ง จนกว่าภูเขานั้นจะสึกหรือสิ้นไปกับหนึ่งยาวนานกว่านั้น อ้างในพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๘.

^{๕๓} กรมศิลปากร, จักกวาฬทีปนี, หน้า ๑๔๘-๑๔๙. อ้างใน พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺเฑ(วันจันทร์), นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๗๕.

เป็นธรรมดา ไม่เกิด ไม่แก่ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ ก็อุบายเป็นเครื่องออกไปอันยิ่งอย่างอื่นจากฐานะแห่งพรหมนี้ไม่มี พระพุทธเจ้าได้ตอบพรหมว่า... ดูกรพรหม ท่านสำคัญ อายุโดยยาว ก็อายุนั้นสั้น ไม่ยาวเลย ดูกรพรหม เราอายุหนึ่งแสนนิรพพุต(เป็นสังขยาซึ่งมีจำนวนศูนย์ ๖๘ ศูนย์)^{๕๔}

จากที่กล่าวมาจะพบว่าเทวดานั้นมีอายุมากกว่ามนุษย์และเทวดาที่เกิดในชั้นต่างๆ กันก็จะมีอายุน้อยกว่ากันตามแต่บุญกรรมที่ตนเองได้กระทำมา ซึ่งเทวดาบางองค์นั้นมีอายุยืนยาวมากจนบางครั้งก็ลืมนึกว่าตนเองมีอายุเท่าไร แต่ที่พอจะสรุปได้ก็คือเมื่อเทียบกับอายุของมนุษย์

แล้วก็จะพบว่าเทวดามีอายุยืนกว่ามนุษย์อย่างแน่นอน

๒.๒.๓ อายุของสัตว์นรก

สำหรับการที่เราจะไปกำหนดอายุของสัตว์นรกถือว่าเป็นเรื่องที่ยากมาก แม้พระพุทธองค์ยังทรงมีความลำบากพระทัยเมื่อตรัสถึงกำหนดอายุของพวกสัตว์นรก กำหนดอายุของสัตว์นรกนับได้โดยการยกอุปมาเปรียบเทียบกับเท่านั้น ไม่มีการคำนวณเป็นตัวเลขที่แน่นอน แนวคิดนี้ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกอรุณเถรา ^{๕๕} ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ว่ากำหนดอายุของสัตว์ที่เกิดในอัพพนรก กำหนดด้วยวิธีนี้ คือ เมล็ดงา ๑ วาหะ(๑ วาหะ มีเมล็ดงา จำนวน ๔,๐๙๖,๐๐๐,๐๐๐ เมล็ด) ล่วงไป ๑๐๐ ปี จึงหยิบทิ้งไป ๑ เมล็ด จนหมดเมล็ดงา ๑ วาหะ เป็นประมาณอายุของสัตว์ที่บังเกิดในอัพพนรก ^{๕๖} ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ประมาณอายุในปทุมนรกนานเท่าไรหนอภิกษุ ประมาณอายุในปทุมนรกนานนัก ประมาณอายุในปทุมนรกนั้นยากที่จะนับได้ว่าประมาณเท่านี้ปี ประมาณ ๑๐๐ ปีเท่านี้ ประมาณ ๑,๐๐๐ ปีเท่านี้ ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ปีเท่านี้ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์พอจะยกอุปมาได้หรือไม่ได้ภิกษุ แล้วตรัสว่า“ภิกษุ หนึ่งเกวียนเมล็ดงาของชาวโกศลมีอัตรา ๒๐ ขารี ^{๕๗}” ล่วงไปแล้ว ๑๐๐,๐๐๐ ปี บุรุษจึงนำเมล็ดงาออกจากเกวียนนั้นหนึ่งเมล็ด เมล็ดงาหนึ่งเกวียนของชาว โกศลซึ่งมีอัตรา ๒๐ ขารี นั้นจะพึงหมดไปโดยทำนองนี้เร็วกว่า แต่ว่า ๑ อัพพนรก๒หา หมดไปไม่ ๒๐ อัพพนรก เป็น ๑ นิรพพุต นรก ๒๐ นิรพพุต นรก เป็น ๑ อัพพนรก ๒๐ อัพพนรก เป็น ๑ อุททนรก ๒๐ อุททนรก เป็น ๑ อัญญนรก ๒๐ อัญญนรก เป็น ๑ กุมภ นรก ๒๐ กุมภนรก เป็น ๑ โสคันธิกนรก ๒๐ โสคันธิกนรก เป็น ๑ อุปปัลลนรก ๒๐ อุปปัลลนรก เป็น ๑ ปุณฺฑริกนรก ๒๐ ปุณฺฑริกนรก เป็น ๑ ปทุมนรก ภิกษุ โภกาลีภิกษุไป

^{๕๔} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๕๗๐/๒๐๐.

^{๕๕} ไสกาสิกสูตร ไสกาสิกสูตร, อภ. ทสก. ๒๔/๘๙ และมหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล: มโนรณบุรณ อรรถกถา ไสกาสิกสูตร, (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาญการพิมพ์, ๒๕๒๖) หน้า ๒๘๖-๒๘๗.

^{๕๖} กรมศิลปากร, โลกที่ปกสาร, หน้า ๑๖.

^{๕๗} ขารี คือ มาตราตวงอย่างหนึ่งที่ใช้ในสมัยพุทธกาล ได้แก่ ๔ กุชฺวะ หรือปัสเต(พายมือ) เป็น ๑ ปัตตะ ๔ ปัตตะ เป็น ๑ อาพหะ ๔ อาพหะ เป็น ๑ โทณะ ๔ โทณะ เป็น ๑ มาณิกา ๔ มาณิกา เป็น ๑ ขารี ๒๐ ขารี เป็น ๑ วาหะ ๒๐ วาหะ เป็น ๑ ธาณะ ๑๐ ธาณะ เป็น ๑ ปละ ๑๐๐ ปละ เป็น ๑๒ ตูลา ๒๐ ตูลา เป็น ๑ ภาระ(ดู อภิธาน.(บาลี)คณา ๔๘๐-๔๘๔)

เกิด ในปทุมนรก เพราะมีจิตผูกอาฆาตในสารีบุตรและโมคคัลลานะ” ส่วนในคัมภีร์โลกศาสตร์มีการเทียบอายุของสัตว์ในมหานรก ๘ ชุมกับอายุของพวกเทวดา กามาวจร ๖ ชั้น โดยการผสมผสานข้อความจากคัมภีร์พระไตรปิฎก^{๕๘} กับข้อความจากคัมภีร์อนุภิกาวีกังคปกรณ์ซึ่งขยายความในเรื่องเดียวกันว่า อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ประมาณอายุของเทพชั้นจาตุมหาราชิก(๕๐๐ปีทิพย์) เท่ากับคืนและวันหนึ่งในลัษฐีนิรวันร... ๕๐๐ ปีโดยนั้นเป็นประมาณอายุในลัษฐีนิรวันร ประมาณอายุของเทพชั้นดาวดึงส์ (๑,๐๐๐ ปีทิพย์) เท่ากับคืนวันและวันหนึ่งในกาฬสฤตตนร... ๑,๐๐๐ ปีโดยนั้น เป็นประมาณอายุในกาฬสฤตตนร ประมาณอายุของเทพชั้นยามะ(๒,๐๐๐ ปีทิพย์) เท่ากับคืนและวันในสังฆาตนร... ๒,๐๐๐ ปีโดยนั้น เป็นประมาณอายุในสังฆาตนร ประมาณอายุของเทพชั้นดุสิต(๔,๐๐๐ ปีทิพย์) เท่ากับคืนและวันหนึ่งในโรรวนร... ๔,๐๐๐ ปีโดยนั้น เป็นประมาณอายุในโรรวนร ประมาณอายุของเทพชั้นนิมมานรดี(๘,๐๐๐ ปีทิพย์) เท่ากับคืนและวันหนึ่งในมหาโรรวนร...๘,๐๐๐ ปีโดยนั้น เป็นประมาณอายุในมหาโรรวนร ประมาณอายุของเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตตี(๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์) เท่ากับคืนและวันหนึ่งในตাপนร... ๑๖,๐๐๐ ปี โดยนั้น เป็นประมาณอายุในตাপนร กิ่งอันตรกัป(ระยะเวลาที่โลกอายุครั้งหนึ่งก่อนจะแตก) เป็นประมาณอายุในมหาตাপนร อัตราทุกหนึ่ง เป็นประมาณอายุในอวเจินร^{๕๙}

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะพบว่า“อายุ” ของสัตว์แต่ละภพภูมิมีความไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความแตกต่างในด้านของ“กรรม” หรือการกระทำของมนุษย์ที่เป็นผลให้สัตว์ไปเกิดและเสวยผลของกรรมนั้นแตกต่างกันไปตามแต่ละภพภูมิ เช่น เทวดากับสัตว์นรกที่มีอายุแห่ง การเสวยกรรมที่ยาวนาน แต่เป็นการเสวยกรรมที่แตกต่างกันระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่ว กล่าวคือ เทวดาเป็นผลของกรรมดี ส่วนสัตว์นรก เปเรตอสุรกาย เป็นผลของกรรมชั่ว ส่วนมนุษย์เป็นภพภูมิของการสร้างชีวิต ซึ่งเราจะพบว่า ภพภูมิของมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานเป็นภพภูมิที่มีช่วงของอายุที่ค่อนข้างน้อยกล่าวคือเป็นอยู่ได้ภายใต้อายุไม่เกินหนึ่งร้อยปีเท่านั้น

๒.๓ แนวคิดเรื่องการต่ออายุในคัมภีร์พุทธศาสนา

แนวคิดเรื่อง การต่ออายุ ในทางพระพุทธศาสนาว่าเป็นการกระทำที่มุ่งถึงความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปให้ยาวนาน ซึ่งเป็นการพยายามที่จะแสวงหาคำตอบว่า พระพุทธศาสนามีท่าทีต่อการขยายเวลาในการดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างไร หรือการต่ออายุนั้นจะมีได้โดยวิธีใด ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความหมายของการต่ออายุ

สำหรับคำว่า การต่ออายุ หากพิจารณาจากความหมายของคำที่ใช้กันโดยทั่วไปหมายถึง การเพิ่มระยะการใช้งานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การต่ออายุสมาชิก หมายถึง การเพิ่มระยะเวลา

^{๕๘} ธรรมทวิภังค์ อุปปาตภักมมอายุปมาณวาระ, อภิ.วิ. (ไทย)๓๕/๑๑๐๗

^{๕๙} กรมศิลปากร, จักรกภาพทีปนี, หน้า ๒๐๒, พระธรรมธีรราชมหามุนี โลกทิปการ, หน้า ๑๕.

การดำรงตำแหน่งหรือการเป็นสมาชิกในองค์กรใดองค์กรหนึ่งให้สามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกับองค์กรนั้นๆได้มากขึ้น หรือคำว่า การต่ออายุใบขับขี่ ก็หมายถึงการเพิ่มระยะเวลาให้สามารถมีสิทธิในการขับขี่พาหนะได้ตามกฎหมายออกไปอีกระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งหากพิจารณาจากคำจำกัดความดังกล่าวแล้วจะพบว่า คำว่า การต่ออายุจึงมีความหมายถึง(๑) การเพิ่มระยะเวลา(๒) การเพิ่มสิทธิในการเป็นเจ้าของหรือการดำเนินการในกิจการใดกิจการหนึ่งที่ระบุไว้ตามกฎหมายหรือตามข้อตกลงขององค์กรอย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาถึงความหมายของคำว่า การต่ออายุมาใช้ในความหมายทางพระพุทธศาสนาจะพบว่า คำว่า การต่ออายุ หมายถึง การเพิ่มช่วงระยะเวลาของการมีชีวิตออกไปอีก จากกรณี(๑) ชีวิตหรืออายุของคนนั้นหมดลงแล้วด้วยอำนาจ อย่างใดอย่างหนึ่ง(๒) ชีวิตของคนนั้นกำลังจะประสบกับเหตุการณ์ที่เรียกกันว่าอุบัติเหตุ เมื่อมีเหตุอย่างใดหรือพลังอำนาจใดก็ตามที่สามารถจะยืดระยะเวลาของการดำรงชีวิตต่อไปอีกหรือให้มีระยะการดำเนินชีวิตที่ยืดยาวออกไปอีกได้ การกระทำเช่นนั้นชื่อว่า เป็นการ“ ต่ออายุ” ซึ่งหมายถึงการยืดเวลาการมีชีวิตออกไปอีกนั่นเองเช่น กรณีของอายุวัฒนมุขที่ กำลังจะสิ้นชีวิตไปก็มีการต่ออายุให้ด้วยการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง ซึ่งที่สุดก็สามารถต่ออายุไปได้อีก^{๖๐} หรือไม่ว่าจะ เป็นกรณีของสุวรรณสามกุมารที่ถูกพระราชายิงด้วยลูกศรตายไปแล้วแต่ด้วยแรงอธิษฐานและบุญบารมีทำให้กลับได้ชีวิตมาอีกครั้ง^{๖๑} ซึ่งก็ถือว่า เป็นการต่ออายุอีกวิธีการหนึ่ง หรือจะเป็นกรณีที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่าการเจริญอิทธิบาท ๔ สามารถที่จะต่ออายุของพระพุทธองค์ออกไปได้อีก^{๖๒} เป็นต้น

๒.๓.๒ สาเหตุที่ต้องการต่ออายุ

การต่ออายุนั้นหากพิจารณาจากหลักฐานทางคัมภีร์จะพบว่าสามารถที่จะพิจารณาถึงความเป็นมาของแนวคิดการต่ออายุในบริบทสังคมอินเดียว่า มีพื้นฐานทางความคิดในเรื่องนี้อย่างไร ซึ่งจากการศึกษาที่ทั้งหมดพบว่าแนวคิดการต่ออายุมีพื้นฐานทางความคิดมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

๒.๓.๒.๑ เรื่องความรักตัวกลัวตาย ในหลักฐานของคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า มนุษย์หรือสัตว์เกิดมาทุกคนล้วนรักตัวกลัวตายกันทั้งนั้นหรือที่เรียกอีกอย่างว่า เป็นความรักสุขเกลียดทุกข์^{๖๓} เมื่อเกิดมาแล้วก็ไม่มีใครอยากตายหรือต้องการที่จะจากโลกนี้ไป เนื่องจากว่าเมื่อเกิดมาแล้วตนเองก็มีกิเลส ความรัก โลภ โกรธ หลง ติดพันอยู่ในโลกมีญาติพี่น้องพ่อแม่ที่รักที่ห่วงหาอาทรเป็นเหตุให้เกิดความมีเชื้อในชีวิตรอดไม่อยากตาย เมื่อเกิดเหตุไม่ดีขึ้นกับตนเอง ก็จะพยายามทำทุกวิถีทางที่จะทำให้ตนเองรอดพ้นจากอุปัทวันตรายต่าง ๆ เพื่อเป็นการปกป้องชีวิตอันเป็นที่รักยิ่งของตน

^{๖๐} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๘/๑๑๖. พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๘/๑๘๐.

^{๖๑} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๙๖- ๔๒๐/๒๒๙- ๒๔๕. พุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๖๘- ๒๑๓.

^{๖๒} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๖๗/๙๒, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๗/๑๑๒.

^{๖๓} ส.น. (ไทย) ๑๖/๖๓/๑๒๑.

ซึ่งข้อสมมติฐานนี้สามารถที่จะพิจารณาได้จากพระพุทธรูปที่พระพุทธรองค์ได้แสดงให้เห็นถึงความจริงว่ามนุษย์จำนวนมาก ผู้ถูกภัยคุกคาม ต่างถึงภูเข ป่าไม้ อาราม และรุกขเจดีย์เป็นสรณะ^{๖๔} ว่า เมื่อมนุษย์เกิดมา แล้วถูกภัยคุกคามต่างๆ ก็จะพยายามหาทางปกป้องคุ้มครองตนเองหรือการปกป้องชีวิตหรือต่ออายุให้กับตนเองด้วยการเข้าถึงป่าไม้ต้นไม้ภูเขา เป็นต้น ว่าเป็นที่พึ่งด้วยหวังว่า การนับถือสิ่งต่าง ๆ นั้นจะสามารถคุ้มครองตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายได้โดยอาการที่พยายามปกป้องชีวิตของตนเอง โดยนัยก็คือการพยายาม “ต่ออายุ” ให้กับตนเอง ซึ่งในยุคแรกของสังคมมนุษย์การนับถือภูเข ป่าไม้รุกขเจดีย์ต่าง ๆ เหล่านั้นถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมการต่ออายุอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคก่อนสมัยที่ศาสนาต่าง ๆ จะเกิดขึ้น ต่อมาเมื่อศาสนาพระเวทหรือศาสนาพราหมณ์ได้เกิดขึ้นแล้วก็ได้มีความรู้หรือศาสตร์ต่าง ๆ ที่มนุษย์พยายามสร้างขึ้นเพื่อ(๑) ความสวัสดิของตนเองและสังคม(๒) เพื่อเลี้ยงชีพแก่ตนเอง โดยที่ความรู้ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมานั้นล้วนเป็น “วิธีการหรืออาชีพสำหรับการเลี้ยงชีวิตหรือเป็นอุปกรณ์ในการต่ออายุให้กับตนเองและสังคม” ซึ่งวิชาดังกล่าวมีชื่อเรียกตามมติของพระพุทธศาสนาว่าเป็น “ดิรัจฉานวิชา” ที่คนในยุคก่อนสมัยพุทธกาลได้นำมาใช้เป็นวิชาชีพเพื่อต่ออายุหรือเลี้ยงชีวิตของตนเอง โดยดิรัจฉานวิชาต่าง ๆ นั้นมีวิชาทำพิธีบนบาน ทำพิธีแก้บน ร่ายมนต์ขับผี ตั้งศาลพระภูมิ ทำพิธีวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมนต์รดน้ำมนต์ พิธีบูชาไฟ เป็นต้นจะเห็นได้ว่า วิชาการเหล่านี้บางวิชาเป็นวิชาที่มุ่งถึงการ “ต่ออายุ” ให้กับตนเองอย่างชัดเจนเช่น วิชาประกอบพิธีพ่นเครื่องเช่นบูชาไฟ วิชาประกอบพิธีพลีกรรมด้วยเลือดเพื่อการบูชาญซึ่งเป็นวิชาที่พวกพราหมณ์ในสมัยก่อนพุทธกาลหรือในสมัยพุทธกาลมักจะแนะนำผู้มีอำนาจให้ทำเพื่อเป็นการ “ต่ออายุให้กับตนเอง” เช่น กรณีการทำพิธีบูชาญด้วยการฆ่าสัตว์ต่าง ๆ เพื่อเป็นการบูชาเทพเจ้า และมุ่งหวังเพื่อที่จะให้เทพเจ้าประทานความสวัสดิ คือ อายุ วรรณะ สุข พละให้กับตนโดยการกระทำเช่นนั้นเพราะเชื่อกันว่า เมื่อให้ชีวิตของสัตว์แก่เทพเจ้าแล้วตนเองคือผู้ประกอบพิธีกรรมบูชาญนั้นก็จะได้ชีวิต หรือการต่ออายุให้ยืนยาวเป็นการตอบแทน ซึ่งถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการกระทำที่มุ่งถึง พิธีกรรม “การต่ออายุ” อย่างชัดเจนอย่างไรก็ตามเมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นแล้วคติพิธีกรรมเหล่านั้นได้ถูกปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการตีความ คำว่า การบูชาเพื่อเป็นการต่ออายุเสียใหม่ว่า คำว่า ญัญของพระพุทธศาสนาไม่ใช่การสังเวยชีวิตสัตว์เพื่อการบูชา เพื่อให้ตนเอง(ผู้ประกอบพิธีกรรม)ได้ชีวิตยืนยาว แต่การบูชาญก็คือ(๑) การให้ชีวิต คือการปล่อยสัตว์ให้เป็นอิสระ การปล่อยนกโทษหรือการปล่อยมนุษย์ที่จับมาบูชาญก็จะถือว่าเป็นการให้ชีวิตเพื่อให้

^{๖๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๘-๑๙๒/๙๒. และนอกจากนั้นยังปรากฏในงานของ เสถียร พันธ์รังสี, ศาสนาโบราณ,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐.

ได้ชีวิต^{๖๕} ไม่ใช่เป็นการตัดรอนชีวิตเพื่อให้ได้ชีวิตเหมือนกับที่ศาสนาพราหมณ์ ได้สอนกัน(๒) การสร้างกุศลด้วยการ (ก) ให้ทาน (ข) รักษาศีลและ(ค) เจริญภาวนา ถือว่า เป็นการบูชาอย่างยิ่งรวมถึงเป็นการต่ออายุที่ถูกต้องเพราะการให้ทานมีข้าว น้ำ ผ้าและยานยนต์มีผลต่อการให้ทั้งอายุ วรรณะ พลและสุขแก่ผู้อื่น เมื่อผู้อื่นได้สิ่งที่เสริมการมีอายุผู้ให้ก็ย่อมได้รับการต่ออายุเช่นเดียวกัน ดังนั้น การบูชาในทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งถึงการต่ออายุก็คือการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา เมื่อเป็นเช่นนั้น ในยุคสมัยพุทธกาลแนวคิดเรื่องการต่ออายุจึงเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับการให้ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำลายผู้อื่นเพื่อที่มุ่งหวังความสุขแก่ตนเอง ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การต่ออายุที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลเป็นการต่ออายุที่มีลักษณะของการให้ทานทั้งวัตถุทาน และธรรมทาน

๒.๓.๒.๒ เรื่องความเป็นอมตะ สำหรับบ่อเกิดของการต่ออายุในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะพบว่า นอกจากจะมาจากสมุฏฐานของความรักตัวกลัวตัวหรือรักสุขเกลียดทุกข์แล้วก็ยังมาจากสมุฏฐานในเรื่องของแนวคิดเรื่องความเป็นอมตะ หรืออมตภาพของวิญญูณ ซึ่งในยุคสมัยก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้น ศาสนาพราหมณ์ได้มีความเชื่อในเรื่องของพระพรหมหรือพรหมัน โดยเห็นว่า โลกนี้ถูกสร้างมาจากพรหม หรืออาตมันที่ยิ่งใหญ่(ปรมาตมันโดยที่พรหมันเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง และพรหมันหรือปรมาตมันก็เป็นอมตะ คือไม่เกิดไม่ตายมีอายุยืนยาวตลอดกาล เมื่อมีความเชื่อเช่นนั้นมนุษย์ในยุคหนึ่งจึงพยายามที่จะเข้าถึงความเป็นอมตะหรือต้องการความเป็นอมตะแบบเดียวกับพรหมัน และต้องการเข้าไปรวมเป็นเนื้อเดียวกับพรหมัน จึงได้ทำการบูชายันเพื่อให้ตนเองได้รับพรจากพรหมให้มีอายุยืนยาวได้ ดังนั้น จึงมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการบูชาเทพเจ้าเพื่อหวังการมีอายุยืนยาวเป็นอมตะ เช่นเดียวกับพรหม เมื่อเป็นเช่นนั้น การประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการต่ออายุจึงเกิดขึ้นต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นพระพุทธองค์ได้สอนให้ประชาชนเข้าถึงความจริงขั้นสูงสุดของโลกและจักรวาลว่าสรรพสิ่งนั้น(๑) ไม่เที่ยง(๒) เป็นทุกข์และ(๓) เป็นอนัตตา คือเป็นการปฏิเสธว่า คำสอนของพราหมณ์ที่ว่า มีความเป็นอมตะของบางสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาตินั้นไม่มีอยู่จริงเพราะสรรพสิ่งไม่ใช่ทั้งอัตตาและสิ่งที่ควรยึดว่าอัตตา ดังนั้น คำสอนของพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้มุ่งถึงการอ้อนวอน ขอความอมตะจากสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ แต่พระพุทธศาสนาได้สอนว่าความเป็นอมตะมนุษย์สร้างเองได้ ด้วยการศึกษาศึกษาและเรียนรู้และพัฒนาตนเอง และการต่ออายุไม่ได้กระทำหรือปฏิบัติเพื่อขึ้นตรงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นอมตะ แต่เป็นการต่ออายุจากการปฏิบัติของตนเอง ด้วยการให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา และเร่งการทำดีโดยไม่อิงอาศัยฤกษ์ยามดังพระพุทธพจน์ที่ว่าบุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้วสิ่งนั้นก็

^{๖๕}มีคำสอนที่ยืนยันเรื่องนี้คือมีพระพุทธพจน์ยืนยันว่า(๑) การฆ่าสัตว์ เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีอายุสั้น(๒) ผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์เมื่อมาเกิดเป็น มนุษย์ ก็เป็นผู้มีอายุยืน ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๘๙-๒๙๓/๒๖๑-๒๖๘, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๓/๓๔๙-๓๕๗.

เป็นอันละไปแล้ว และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็เป็นอย่างยังไม่มาถึงส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบันไม่อ่อนแอ ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง บุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วินาทีเดียวใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้ เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้นย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลายพระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคลผู้มีความเพียรไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืนซึ่งมีปกติอยู่อย่างนี้นั้นแล้วว่า ‘ผู้มีราตรีเดียวเจริญ’^{๖๖} สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ในเวลาเช้า เวลาเช้านี้ก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริตเป็นต้นในเวลาเที่ยง เวลาเที่ยงก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริตเป็นต้นในเวลาเย็น เวลาเย็นก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น^{๖๗} จะเห็นได้ว่า ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เมื่อไม่ได้ผูกติดอยู่กับความเป็นอมตะการปฏิบัติต่อแนวคิดเรื่องของการต่ออายุจึงเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับความคาดหวังในการรอคอยการบังเกิดหรือการให้จากสิ่งที่เหนือธรรมชาติ แต่เป็นการเริ่มต้นการกระทำ(๑) ต่อตนเอง(๒) ต่อผู้อื่นและ(๓) ต่อสังคมอย่างเข้าใจในบริบทของเรื่องการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเข้าใจด้วยความเมตตากรุณา และการสร้างที่ดีเพื่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่า การกระทำเช่นนั้นถือว่าการ “ต่ออายุ” ให้กับตนเองและสังคมอย่างถูกวิธี

๒.๓.๒.๓ เรื่องความสุข สำหรับสมมุติฐานของการต่ออายุที่ปรากฏในคัมภีร์อีกประการหนึ่งนั่นก็คือ ความสุข เนื่องจากมนุษย์เห็นว่า ความสุขคือเป้าหมายของชีวิตการเกิดมาแล้ว การได้พบแต่ความสุขถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญไม่ว่า ความสุขนั้นจะเป็นเรื่องทางกายหรือทางใจก็ตามถือว่า ความสุขเป็นเป้าหมายหลักที่สำคัญของมนุษย์ ซึ่งในบริบทสังคมอินเดียจะพบว่านักคิดจำนวนมากที่ได้มีความเห็นตรงกันว่า ความสุขคือเป้าหมายของชีวิต แม้ว่าจะมีการยอมรับกันโดยพื้นฐานของกลุ่มนักคิดหรือนักปรัชญาของอินเดียว่าโลกนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ก็ตาม แต่เมื่อกำจัดสาเหตุของความทุกข์ได้ก็จะพบกับความสุขและความสุขประเพณีนี้เองที่ถือว่าเป็นเป้าหมายของชีวิตในปรัชญาอินเดียได้มีกลุ่มนักคิดที่มีความเห็นว่าความสุขเป็นเป้าหมายของชีวิตอยู่ ๒ กลุ่มคือ(๑) เห็นว่าความสุขที่แท้จริงมาจากการได้เสพวัตถุหรืออารมณ์ที่ นำใคร่ทุกอย่างอย่างเต็มที่กลุ่มนี้ก็ได้แก่กลุ่มปรัชญาจารวาก ที่เห็นว่า มนุษย์เกิดมาเพียงชาติเดียวเมื่อตายไปก็สูญไม่มีการไปเกิดใหม่ โลกหน้าไม่มีมีเฉพาะโลกนี้เท่านั้น ดังนั้น การที่จะได้ประโยชน์สูงสุดจากการเกิดก็ต้องเสพสุขทางกายอย่างเต็มที่เมื่อเสพสุขทางวัตถุจนถึงที่สุดแล้วก็จะบรรลุนิพพานทันทีในชาตินี้เท่านั้นไม่มีชาติหน้า

^{๖๖} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๗๒/๒๔๑, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๗๒/๓๑๙-๓๒๐, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎก เล่ม ๑ , หน้า ๘๕๕.

^{๖๗} อ.ท. (บาลี) ๒๐/๑๕๖/๒๘๗, อ.ท. (ไทย) ๒๐/๑๕๖/๓๙๙, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎก เล่ม ๓, หน้า ๑๕๒.

(๒) กลุ่มที่เห็นว่า ความสุขที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่วัตถุแต่อยู่ที่จิตใจ เป็นการมองความสุขในเชิงคุณภาพ คือเห็นว่า ความสุขทางกายหรือทางวัตถุไม่ได้มีแก่นสารสาระ แต่ความสุขทางจิตคือความปลอดโปร่ง โล่งใจต่างหากที่ถือว่า เป็นความสุขอย่างแท้จริง และเห็นว่า สิ่งที่กั้นขวางความสุขในขั้นนี้ก็คือกิเลส ดังนั้น มนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องกำจัดกิเลสให้หมดไปเมื่อกิเลสหมดไปความสุขก็จะเกิดขึ้น โดยสุขประเภทนี้ถือว่า เป็นความสุขที่เป็นเป้าหมายของชีวิต โดยปรัชญาในกลุ่มนี้ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พระพุทธศาสนา และศาสนาเซน เป็นต้น ซึ่งแม้ว่าศาสนาเหล่านี้จะมีวิธีการที่แตกต่างกันแต่เป้าหมายดูจะไม่แตกต่างกันมากนัก อนึ่ง กลุ่มของศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น เห็นว่า ความสุขมี ๒ ระดับ คือสุขทางกายและสุขทางใจโดยสุขทางกายเป็นความสุขทางโลกที่คนทั่วไปปรารถนา แต่สุขทางใจเป็นความสุขที่ผู้มุ่งหวังความหลุดพ้นต้องการและแสวงหา จากประเด็นเรื่องความสุขดังกล่าว เราจะพบว่า เมื่อมนุษย์เห็นว่า ความสุขมิได้เมื่อมีชีวิตหรือเมื่อเรายังเป็นอยู่มีชีวิตอยู่เราก็สามารถที่จะพบพานความสุขที่สัมผัสหรือจับต้องได้ ดังนั้นมนุษย์จึงมีความปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้นาน ๆ หรือต้องการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างยาวนานเพื่อหวังที่จะเสพลุสุขหรือพบพานความสุขในการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ให้นานที่สุด ดังนั้น มนุษย์เมื่อเกิดมาแล้วจึงไม่อยากตาย แต่อยากมีชีวิตอยู่ตลอดไป และเมื่อเป็นเช่นนี้หากว่ามีหนทางใดก็ตามที่มนุษย์เชื่อว่า จะทำให้มีชีวิตอยู่ไปอย่างยาวนานได้ มนุษย์ก็จะพยายามที่จะเสาะแสวงหาวิธีการนั้นแม้กระทั่งการพยายามที่จะหาวิธีต่ออายุของตนในรูปแบบที่ผิดธรรมก็ตาม ดังนั้น ความต้องการที่จะมีความสุขให้นานจึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เป็นบ่อเกิดของ“ การต่ออายุ” หรือพิธีกรรมที่เนื่องด้วยการต่ออายุ

๒.๓.๒.๔ เรื่องประโยชน์สำหรับสาเหตุของการต่ออายุอีกประการหนึ่งก็คือมีสาเหตุมาจากการคำนึงถึงคำว่า ประโยชน์ที่เกิดจากการมีอายุหรือมีชีวิตอยู่ โดยคำว่าประโยชน์ หรือ อรรถประโยชน์^{๖๘} มาจากคำว่า อัตตะ ในภาษาบาลี ซึ่งแปลว่าความเจริญ^{๖๙} ผล ประโยชน์ หรือ ความต้องการ ทรัพย์สมบัติ^{๗๐} หรือหมายถึงเหตุที่จะได้รับอันได้แก่ ทรัพย์สมบัติ และหมายถึงความผาสุก คือ สภาวะทางจิตใจที่เป็นอิสระจากกองกิเลส อันได้แก่ การบรรลุพระอรหันต์ หรือ การบรรลุพระนิพพาน อีกความหมายหนึ่งคือ ประโยชน์ที่เป็นจุดหมาย หรือจุดหมายของชีวิต หรือ พรหมจรรย์ จริยธรรม หรือ ระบบการดำเนินชีวิต^{๗๑} โดยหากพิจารณาในประเด็นนี้เราจะพบว่าการ

^{๖๘} พระราชวรมณี(ประยุทธ์ ปยุตโต), **ปรัชญาการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา ๒๕๒๗), หน้า ๑๗๘.

^{๖๙} อย.อ. ๓/๖๔/๑๙๗, ที่.ฎ. ๑/๑/๒๐๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ๒๕๓๒.

^{๗๐} พระมหาสมปอง มุทิโต, (ผู้แปล), คัมภีร์อภิธานวรรณานา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา ๒๕๔๒), หน้า๙๔๖-๙๔๗.

^{๗๑} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม: ฉบับขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๑), หน้า ๕๙๔.

มีชีวิตอยู่ของมนุษย์หรือสัตว์นั้นสามารถที่จะทำประโยชน์ให้กับตนเองและสังคมได้ โดยประโยชน์ในที่นี้ก็คือ การสร้างคุณงามความดี บุญกุศลให้กับตนเอง และสังคม หรือเมื่อมนุษย์มีชีวิตอยู่หรือมีอายุยืนยาวก็จะสามารถบำเพ็ญประโยชน์หรือที่เรียกกันว่า“การสร้างบารมี” ได้ตนเองและเพื่อสังคม แต่หากไม่มีชีวิตหรืออายุ แล้วประโยชน์ที่จะพึงมีพึงได้ประการนี้ก็จะจะเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้น มนุษย์จึงมีความ ต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ต่อหรือมีอายุยืนยาวจากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าการต่ออายุของมนุษย์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีสมุฏฐานมาจาก(๑) ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่เพื่อการ (ก) สร้างความดี(ข) เสวยสุขในโลก(ค) ไม่อยากพลัดพรากจากสิ่งที่รักอยากอยู่ในโลกนี้ไปนาน ๆ(๒) ด้วยอำนาจของกรรมที่ทำมาเป็นเหตุทำให้เป็นผู้มีอายุยืนหรือมีเหตุให้ไม่มีปัจจัยใด ๆ เข้ามาตัดรอนชีวิตของคนได้เนื่องจากมีกรรมเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงให้มีชีวิตยืนยาวต่อไปแม้ว่า ผู้คนจะไม่รู้ตัวเองก็ตาม ซึ่งทั้งสองประเด็นนั้นถือว่า เป็นเรื่องหลักที่มีการต่ออายุหรือขยายช่วงระยะเวลาในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ออกไป

๒.๓.๓ ประเภทของการต่ออายุ

จากการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาทั้งหมดพบว่า การต่ออายุที่ปรากฏในคัมภีร์มีอยู่ ๑๐ ประเภท ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๓.๓.๑ การต่ออายุด้วยการให้ทาน มนุษย์สามารถที่จะมีอายุยืนยาวได้ด้วยการต่ออายุที่เป็นไปตามหลักคำสอนก็คือด้วยการบริจาคทาน ซึ่งคำว่า ทาน หมายถึง การทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน^{๗๒} หรือ ทาน หมายถึง การให้สิ่งที่ควรให้^{๗๓} จะเห็นว่าการให้ทานตามความหมายนี้ จะต้องเลือกสิ่งที่ให้และต้องประกอบด้วยเหตุผล ผู้รับก็ต้องมีความจำเป็นที่จะต้องไขสิ่งนั้นด้วย ข้อความที่เกี่ยวกับการให้ทานในอุปทานนี้โดยสรุปเป็นการให้สิ่งของที่เป็นต้องต้องใช้และของที่จะให้นั้นเป็นสิ่งที่เลือกสรรแล้วเป็นอย่างดี พระพุทธศาสนาได้เน้นย้ำหรือเสนอไว้ว่าการให้ทานย่อมจะก่อให้เกิดผลในหลายประการแก่ผู้ให้ทาน หรือผู้บริจาค และอายุก็เป็นหนึ่งในผลของการให้ทาน ดังปรากฏในพระพุทธพจน์เหล่านี้ว่าดูก่อนสุปวาสา อริยสาวิกาเมื่อให้โภชนาหารเป็นทาน ชื่อว่าให้สถานะแก่ปฏิกาหกทั้งหลาย ให้สถานะ ๔ คืออะไรบ้าง คือ ให้อายุ ให้วรรณะ ให้สุขะ ให้พละ ครั้นให้อายุแล้วย่อมเป็นผู้มีส่วนได้รับอายุอันเป็นของทิพย์บ้าง ของมนุษย์บ้าง^{๗๔} ครั้นได้โภคสมบัติโดยทางที่ชอบแล้ว ได้ศพร่วมกับญาติพร่วมกับพวกพ้องแล้ว ขอเราจงเป็นอยู่นาน รักษาอายุอยู่ได้ยั่งยืน นี่เป็นธรรมประการที่ ๓ อันเป็นที่ปรารถนารักใคร่ชอบใจ หาได้โดย

^{๗๒} พ.ป.า.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

^{๗๓} มงคลตถปิณี.(บาลี) ๒/๒, มงคลปิณี.(ไทย) ๓/๒.

^{๗๔} อัง.จตุกก.อ.(ไทย) ๒/๑๙๑.

ยากในโลก^{๗๕} ดูกอนภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ทั้งหลายบริโภคข้าวที่สุกไม่ดี ย่อมอายุสั้น ผิวพรรณก็ไม่
งามกำลังก็ถดถอยและมีอาพาธมาก ดูกอนภิกษุทั้งหลายมนุษย์ทั้งหลายได้บริโภคข้าวที่สุกได้ที่ย่อมมี
อายุยืน ผิวพรรณงาม มีกำลังและมีอาพาธน้อย^{๗๖} ดูก่อนสุปปวสา อริยสาวิกาผู้ถวายโภชนะ ชื่อว่าให้
ฐานะทั้ง ๕ แก่พวกปฎิคาหก คือ ให้อายุ ให้วรรณะ ให้สุข ให้พละให้ปฏิภาณ ก็แลผู้ให้อายุ ย่อมเป็นผู้
มีส่วนแห่งอายุ ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ฯลฯ ผู้ให้ปฏิภาณ ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งปฏิภาณ
ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์^{๗๗} บุญอันเลิศ คือ อายุ วรรณะ ยศเกียรติ สุขและกำลังย่อม
เจริญแก่บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมที่เลิศเลอในสิ่งที่เลิศ คือ เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ผู้เป็น
ทักษิณบุคคลชั้นเยี่ยม เลื่อมใสในพระธรรมที่เลิศ อันปราศจากราคะ เป็นที่เข้าไปสงบเป็นสุข
เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศเป็นนาบุญชั้นเยี่ยม ให้ทานในสิ่งที่เลิศปราศจากผู้ถือมั่นธรรมที่เลิศ ให้สิ่งที่เลิศ
เป็นเทวดาหรือมนุษย์ ย่อมถึงสถานที่เลิศ^{๗๘} ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้โภชนะเป็นทาน ชื่อว่าให้
ฐานะ ๕ อย่างแก่ปฎิคาหก ๕ อย่างเป็นไฉน คือ ให้อายุ ๑ ให้วรรณะ ๑ ให้สุข ๑ ให้กำลัง ๑ ให้
ปฏิภาณ ๑ ครั้นให้อายุแล้วย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งอายุทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นมนุษย์^{๗๙} ดูก่อนคฤหบดี
ธรรม ๕ ประการนี้ นำปรารภนา นำใคร่ นำพอใจ หาได้โดยยากในโลก ๕ ประการเป็นไฉน คือ อายุ
๑ วรรณะ ๑ สุข ๑ ยศ ๑ สวรรค์ ๑ ดูก่อนคฤหบดี ธรรม ๕ ประการนี้แล นำปรารภนา นำใคร่ นำ
พอใจ หาได้โดยยากในโลก^{๘๐} ดูก่อนคฤหบดี อริยสาวกผู้ต้องการอายุ ไม่ควรอ่อนวอนหรือเพเลิดเพลิน
อายุหรือแม้เพราะเหตุแห่งอายุ อริยสาวกผู้ต้องการอายุ พึงปฏิบัติปฏิบัติอันเป็นไปเพื่ออายุ เพราะ
ปฏิบัติปฏิบัติอันเป็นไปเพื่ออายุที่พระอริยสาวกนั้นปฏิบัติแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อให้ได้อายุ อริยสาวกผู้นั้น
ย่อมได้ อายุที่เป็นของทิพย์ หรือเป็นของมนุษย์^{๘๑} นรชนใดให้ของที่เลิศ ให้ของที่ดี และให้ของที่
ประเสริฐ นรชนนั้นจะบังเกิด ณ ที่ใด ๆ ย่อมมีอายุยืน มียศ^{๘๒}

จากที่กล่าวมานั้นจะพบว่า การให้ทานสามารถที่จะต่ออายุได้ เนื่องจากการให้ทานนับ
แต่ทานที่เป็นวัตถุหรือว่าทานที่เป็นไปในทางจิตคืออภัยทานย่อมทำให้ชีวิตมนุษย์นั้นสามารถที่จะยืด
หรือยืนยาวออกไปอีกได้ และพระพุทธศาสนาก็มีแนวคิดหรือคำสอน ว่าการให้ทานย่อมหวังผลได้ทั้ง

^{๗๕} อิง.จตุกก.อ.(ไทย) ๒/๑๙๘.

^{๗๖} อิง.จตุกก.อ.(ไทย) ๒/๒๒๒.

^{๗๗} อิง.เอก-ทุก.อ.(ไทย) ๑/ ๒/๑๓๙.

^{๗๘} อิง.ปญจก-ฉกก.อ.(ไทย) ๓/๗๐.

^{๗๙} อิง.ปญจก-ฉกก.อ.(ไทย) ๓/๘๕.

^{๘๐} อิง.ปจก-ฉกก.อ.(ไทย) ๓/๙๘.

^{๘๑} อิง.ปญจก-ฉกก.อ.(ไทย) ๓/๙๘.

^{๘๒} อิง.ปญจก-ฉกก.อ.(ไทย) ๓/๑๐๓.

ในโลกนี้และโลกหน้า คือการที่ผู้ให้ทานย่อมประสบผลที่ดี คือ การมีอายุยืนยาวได้ทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ

๒.๓.๓.๒ การต่ออายุด้วยการสาธยายพระปริตร การสาธยายพระปริตรโดย คำว่าพระปริตรนั้น อาจารย์ธนิธ อยูโพธิ์ ได้ให้คำอธิบายว่า มีลักษณะที่คล้าย ๆ กับเวทมนต์ในศาสนาพราหมณ์ แต่ในภาษาของชาวพุทธมักไม่ใช่คำดังกล่าว เพราะเป็นคำที่ไม่เหมาะสมแต่จะใช้คำว่า ปริตร แทนโดย คำว่า พระปริตร แปลว่า ความต้านทาน เครื่องป้องกัน^{๘๓} ซึ่งความ ต้านทานหรือป้องกันนี้หมายถึง ป้องกันอุปัทวันตรายทั้งหลายมีเหตุอันเกิดจากกรรม(เล็กน้อย) หรือเหตุอันเกิดจากอมนุษย์หรือภัยธรรมชาติต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งความหมายของคำว่า ปริตร ได้มีผู้ให้อธิบายไว้ว่า ที่เรียกว่าปริตตะ เพราะมีวิเคราะห์ว่าสิ่งที่ป้องกันรักษาความกลัวอันตรายและอุปสรรคของสัตว์ทั้งหลายโดยรอบ เพราะความมีเดชาภาพมาก^{๘๔} จากความหมายที่กล่าวมาจะพบว่า คำว่า ปริตรหมายถึง บทสวดมนต์ที่ (๑) มีอำนาจหรืออำนาจในการต้านทานอุปัทวันตรายต่าง ๆ ได้ (๒) สามารถยังหรือก่อให้เกิดความสำเร็จอันเป็นมงคลหรือความผาสุกได้ (๓) มีลักษณะของความเป็นเวทมนต์คล้าย ๆ บทสวดมนต์ของพราหมณ์ แต่จะไม่มีเหตุอันมุ่งหมายให้ร้ายผู้อื่น เพราะพระปริตรธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นพุทธวจนะอันอุดมไปด้วยสัจจะและความเมตตา^{๘๕} ที่จะทำให้อุปัทวันตรายต่าง ๆ พ่ายแพ้ไปได้ซึ่งพระปริตรถือว่า มีบ่อเกิดมาตั้งแต่ก่อนครั้งพุทธกาล แต่พระปริตรดังกล่าวไม่ใช่พระปริตรของพระพุทธศาสนา แต่เป็นปริตรโบราณซึ่งอาจจะเป็นของศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาดั้งเดิมของผู้คนในท้องถิ่นนั้นก็ได้ โดยปรากฏในชาดกต่าง ๆ ว่า มีการทำน้ำพระปริตร ทราวยพระปริตร (ปริตตวาลูกา) และด้ายพระปริตร(ปริตตสุตต) ในเตลปัตตชาดก^{๘๖} และมีผู้สันนิษฐานว่า พระพุทธศาสนานำเอาวิธีสวดบูชาัญญะของพราหมณ์ในคัมภีร์ยรเวทมาดัดแปลงและเปลี่ยนมาเป็นคำว่า ปริตตะแทน ดังปรากฏในการที่ทรงอนุญาตให้ผู้ที่ยื่นปริตรเพื่อคุ้มครองตนเองไม่อาบัติ^{๘๗} ดังนั้น คำว่า ปริตรจึงน่าจะมีอยู่ก่อนและคงเป็นธรรมเนียมของชาวอินเดียสมัยก่อน อย่างไรก็ตามในระยะต่อต่อมาพระปริตรนี้ก็มีปรากฏชื่ออยู่หลายชื่อในมิลินทปัญหา ได้กล่าวถึงปริตรไว้ถึง ๕ ปริตร มี ชันธปริตร โมรปริตร ธชัคคปริตร อาฏานาฎยปริตร อังคุลิมาลปริตร^{๘๘} ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่า คำว่า ปริตตะ เป็นสิ่งที่ยังคงมีอยู่ในความเชื่อระดับพื้นฐานของชาวอินเดียอยู่ตลอดเวลาโดยไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่ง

^{๘๓} ธนิธ อยูโพธิ์, *อานุภาพพระปริตต์*, หน้า ๓๑.

^{๘๔} พระอัครวงศาจารย์, *สัททนีติปริกฤษ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิพล, ๒๕๓๓), หน้า ๓๐๑.

^{๘๕} ธนิธ อยูโพธิ์, *อานุภาพพระปริตต์*, หน้า ๒๒.

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๘๗} วิ.ภิกขุณี. (บาลี) ๓/๑๐๑๕/๑๒๖. วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๐๑๕/๒๖๓.

^{๘๘} ปราณี สำเร็จราชย์, *มิลินทปัญหา เล่ม ๒*, (กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๘-

ที่มาจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ก็ได้สำหรับอำนาจของพระปิตุรก็เป็นดังที่เราเชื่อกันว่า มีอำนาจสำหรับป้องกันคุ้มครองชีวิตหรือสามารถที่จะต่ออายุให้กับตนเองและผู้อื่นได้ ดังปรากฏในชาดกต่าง ๆ เช่น ป้องกันภัยอันตรายให้กับตนเอง และในบางคราวพระพุทธร่องค์เองก็ทรงให้ภิกษุบางรูปใช้พระปิตุรเพื่อการเยียวยาบรรเทาความทุกข์ของผู้อื่นด้วย เช่น กรณีของพระองค์สิริมาลที่ได้อวยสตรีนในการคลอดบุตรเป็นต้น^{๘๙} หรือแม้แต่กรณีการใช้พระปิตุรเพื่อให้โรคร้ายต่าง ๆ ได้สงบลงไป เช่นกรณีของโพฆณคปิตุร^{๙๐} ซึ่งถือว่า เป็นการใช้ธรรมโอสธประเภทหนึ่งในการเยียวยาแก้ไขปัญหาคความทุกข์อันจัดได้ว่า เป็นอำนาจของพระปิตุรอย่างหนึ่งได้อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงอำนาจของพระปิตุรหรือบทสวดมนต์อันเป็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธร่องค์ที่มีการนำมาเปลี่ยนเป็นปิตุรธรรมในภายหลังแล้วก็จะพบว่ามีอำนาจ ดังปรากฏในมิลินทปัญหาว่า คนที่สวดบริกรรมพระปิตุรนั้น ภูที่มุงจะกัดก็ไม่กัด ปากที่อ้าไว้ก็หุบ แม้โจรที่ยกก้อนดินจะทุ้มใส่ก็ไม่ทุ้ม กลับโยนทิ้งก้อนหินก้อนดินแล้วเปลี่ยนใจมารัก ช้างที่ดุร้ายครั้งวิ่งมาถึงก็หมอบสงบอยู่ใกล้ๆ แม้กองไฟไหม้ที่ลุกโชนได้ช่วง ครั้นไหม้ลามเข้ามาใกล้ก็ดับ ยาพิษแม้แรงที่กินเข้าไปก็กลายเป็นยาถอนพิษ หรือชาบชานเป็นอาหารที่บำรุงร่างกาย ฆาตรกรที่มุงมาดจะฆ่า ครั้นเข้ามาใกล้ก็รักดียอมตัวเป็นทาส แม้แต่บวงดักสัตว์ที่เขาตกไว้ พอเหยียบลงไปก็ไม่รู้ตรึงเท้า^{๙๑} จะเห็นได้ว่าอำนาจที่ปรากฏในคำอธิบายข้างต้นนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันหรือมีส่วนทำให้สิ่งที่เลวร้ายเกิดขึ้นแล้วหรือกำลังจะเกิดให้คลี่คลายไปในทางที่ดี เพราะอำนาจของการเจริญหรือสวดปิตุรนั้น อย่างไรก็ตามเมื่อว่ากันโดยสรุปก็จะพบว่า พระปิตุรนี้จะมีอำนาจตามที่ปรากฏในบทอาารธนาให้พระสงฆ์แสดงสวดพระปิตุรอยู่ ๓ ประการ คือ(๑) สามารถป้องกันหรือต้านทานภัยวิบัติทั้งปวงให้หายไป เช่น ภัยจากธรรมชาติ ภัยจากโจร ภัยจากพระราชา ภัยจากอมนุษย์(๒) สามารถยังความสำเร็จของสมบัติทั้งหลายให้เกิดขึ้นได้ เช่น ความมียศ มีลาภ หรือความสวัสดิต่าง ๆ (๓) สามารถกำจัดทุกข์ภัยและโจรภัยทั้งปวงได้^{๙๒} ซึ่งอำนาจทั้ง ๓ ประการนี้ถือได้ว่า เป็นสิ่งที่พึงหวังหรือจะพึงเกิดขึ้นเมื่อมีการกล่าวหรือสวดพระปิตุรอันเป็นมงคลของพระพุทธศาสนา ซึ่งหากผู้สวดสามารถที่จะบริกรรมหรือพรำบให้ขึ้นใจเป็นปัจจุบันหรือกระทำบ่อย ๆ ผลที่พึงหวังดังกล่าวก็จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ซึ่งพระปิตุรถือเป็นวิธีการที่เป็นต้นแบบของมนต์อื่น ๆ ในอันที่จะก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้^{๙๓} นอกจากนั้นยังพบว่า

^{๘๙} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๔๗- ๓๔๘/๓๓๐- ๓๓๘. ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗- ๓๔๘/๔๒๑- ๔๓๐.

^{๙๐} ธนิต อยู่โพธิ์, **อำนาจพระปิตุร**, หน้า ๔.

^{๙๑} ปุ้ย แสงฉาย(แปล), **มิลินทปัญหาพร้อมด้วยอรรถกถาฎีกา**, (กรุงเทพมหานคร : ส.ธรรมภักดี, ๒๕๓๐), หน้า ๒๑๖- ๒๑๗.

^{๙๒} พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **อำนาจพระปิตุร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

^{๙๓} ธนิต อยู่โพธิ์, **อำนาจพระปิตุร**, หน้า ๑๙- ๒๐

พระปริตรหรือพระพุทธรูปบางบทที่สามารถต่ออายุในกรณีที่เกิดความเจ็บป่วยได้ เช่น การฟังการสาธยายโพชฌงค์ ๗^{๙๔} ดังปรากฏในกรณีดังต่อไปนี้ (๑) ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงประชวรเป็นไข้หนัก ทรงให้พระมหาจุนทะ ซึ่งเป็นพระอุปัฏฐากในขณะนั้นสาธยายโพชฌงค์ ๗ ถวาย ผลปรากฏว่าเมื่อพระมหาจุนทะสาธยายจบพระพุทธเจ้าก็ทรงหายจากอาการพระประชวรและอาพาธนั้น^{๙๕} (๒) ครั้งหนึ่ง พระมหากัสสปะอาพาธเป็นไข้หนัก เกิดความเจ็บปวดจนทนไม่ไหว อาการไม่ทุเลาลงแม้แต่น้อย พระพุทธเจ้าก็ทรงสาธยายเรื่องโพชฌงค์ ๗ ให้ท่านฟัง หลังจากฟังพระพุทธเจ้าสาธยายเรื่องนี้จบ อาการอาพาธของท่านก็หายไป^{๙๖} (๓) ครั้งหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะเป็นไข้มีอาการหนัก มีความเจ็บปวดจนทนไม่ไหวพำนักอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ พระพุทธเจ้าก็ใช้วิธีสาธยายเรื่องโพชฌงค์ ๗ ให้ท่านฟัง เมื่อฟังจบอาการป่วยก็คล้ายตัวทุเลาลงจนหายเป็นปกติ^{๙๗}

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าพระปริตรมีอานุภาพหลายประการ และประการหนึ่งที่สำคัญก็คือสามารถที่จะต่ออายุให้กับผู้ที่สาธยายได้ ดังปรากฏในเรื่องอายุวัฒนกุมารเป็น ตัวอย่างที่คณะสงฆ์เจริญพระปริตรแล้วสามารถยืดอายุหรือต่ออายุให้พระกุมารที่เชื่อกันว่าจะสิ้นพระชนม์ในวันนั้นได้^{๙๘} หรือในกรณีการฟังธรรมะบรรยายในบทอื่น ๆ ก็สามารถที่จะต่ออายุให้ยืนยาวต่อไปได้เช่นกัน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าเรื่องอายุและการต่ออายุมีการกล่าวถึงในพระพุทธศาสนา การมีอายุยืนอายุยืนเกี่ยวข้องกับกรรมบุญกรรมที่ทำไว้ การต้องการมีชีวิตหรืออายุยืนยาวเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การต่ออายุในพระพุทธศาสนามีหลากหลายวิธีการด้วยกัน เช่น การทำบุญให้ทานรักษาศีล การเจริญภาวนา การฟังการเจริญพุทธมนต์บทใดบทหนึ่งก็เป็นการต่ออายุเช่นเดียวกัน การฟังการสาธยายพระปริตรที่พระสงฆ์ท่านสาธยายเวลานิมนต์ท่านมาทำพิธีที่บ้าน ก็เป็นการต่ออายุได้เช่นเรื่องของอายุวัฒนกุมารที่ปรากฏอยู่ในชาดกเป็นต้น

^{๙๔} รังสี สุทนต์, **ธรรมโศสถบَابัตใช้**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๓), หน้า ๘-๑๐.

^{๙๕} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๙๗/๗๓-๗๔, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๙๗/๑๓๐-๑๓๑.

^{๙๖} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๙๕/๗๑-๗๒, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๙๕/๑๒๘-๑๒๙.

^{๙๗} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๙๖/๗๒-๗๓, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๙๖/๑๒๙-๑๓๐.

^{๙๘} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๖๗/๙๒, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๗/๑๑๒.